

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ

για την

«Ελληνική Υψηλή Στρατηγική:

Η Οικονομική Διάσταση»

ΠΕΜΠΤΗ 22 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2021

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΥΖΗΤΗΣΗ για την «Ελληνική Υψηλή Στρατηγική: Η Οικονομική Διάσταση»

Με τον Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος

ΓΙΑΝΝΗ ΣΤΟΥΡΝΑΡΑ

Σχόλια:

- ✓ **Άγγελος Κότιος**, Πρύτανης Πανεπιστημίου Πειραιώς
- ✓ **Ελένη Λουρή**, Καθηγήτρια Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών
- ✓ **Μιχάλης Ψαλιδόπουλος**, Ομότιμος Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΑΤΖΗΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Αγαπητές φίλες, αγαπητοί φίλοι καλησπέρα σας. Λέγομαι Χρήστος Χατζηεμμανουήλ και θα συντονίσω σήμερα αυτή την 3^η κατά σειρά εκδήλωση στα πλαίσια αυτού του διαλόγου με τους ηγέτες της χώρας για θέματα ελληνικής υψηλής στρατηγικής. Έχουν, ενδεχομένως το γνωρίζετε, προηγηθεί διάλογοι με τον Πρωθυπουργό της χώρας τον κ. Μητσοτάκη, καθώς επίσης και τον Αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής τον κ. Σχοινά.

Σήμερα είναι η 3^η εκδήλωση με προσκεκλημένο και βασικό συνομιλητή τον Διοικητή της Τράπεζας Ελλάδος κ. Γιάννη Στουρνάρα. Θα αναρωτηθείτε ενδεχομένως γιατί μια συζήτηση για την οικονομία συμπεριλαμβάνεται σε μια σειρά διαλόγων με την ηγεσία για θέματα υψηλής στρατηγικής. Και σε ένα πρώτο επίπεδο θα μπορούσε κανείς να πει ότι υψηλή

στρατηγική σημαίνει τον υπολογισμό, τη διάταξη και το συντονισμό των υλικών ή όποιων άλλων πόρων μιας κρατικής οντότητας, εν προκειμένω της Ελλάδος, προκειμένου αυτή να επιτύχει πολιτικούς στόχους και μάλιστα ειδικώς εκείνους τους στόχους που αφορούν την ασφάλεια της χώρας απέναντι σε εξωτερικούς κινδύνους.

Και θεωρώ ότι εάν ζούσαμε πριν από ένα αιώνα, στο μεσοπόλεμο, ή στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, αυτή η διατύπωση ενδεχομένως να ακρούσε. Η οικονομία θα ήταν τότε αντιληπτή, απλώς ως ένας από εκείνους τους στρατηγικούς πόρους που οφείλει να κινητοποιήσει και να αξιοποιήσει η πολιτική ηγεσία μιας χώρας, προκειμένου να αντιμετωπίσει εχθρούς που απειλούν την εθνική υπόσταση.

Σήμερα όμως είναι βέβαιο πλέον ότι τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Πρώτα απ' όλα η οικονομία ως πόρος δεν είναι ένα στατικό μέγεθος. Είναι κάτι που μπορεί να αναπτυχθεί και πρέπει συνεπώς να βρεθεί ο κατάλληλος τρόπος ώστε αυτό το μέσο να αποκτήσει μεγαλύτερη βαρύτητα.

Δεύτερο. Η οικονομική ενδυνάμωση δεν παράγει ασφάλεια μόνο μέσα από την παραδοσιακού τύπου χρηματοδότηση της στρατιωτικής ισχύος, αντιθέτως ενισχύει γενικότερα τη θέση της χώρας, αυξάνει τη σχετική της δύναμη, της επιτρέπει να καταστεί αξιόλογος παίκτης σε πολλά επίπεδα, να διασυνδεθεί με τρόπο λυσιτελή και μόνιμα με ευρύτερες ομάδες ισχυρών κρατών, όπως εμείς στην Ευρώπη. Και αυτή η διασύνδεση αποτρέπει σε μεγάλο βαθμό και τις εξωτερικές απειλές.

Τρίτον. Μια ισχυρή και βιώσιμη οικονομία δεν αποτελεί μόνο μέσο για την επιδίωξη πολιτικοστρατιωτικών στόχων, αποτελεί και ένα πρωταρχικό και αυτόνομο κρατικό και εθνικό στόχο, η επίτευξη του οποίου πρέπει να προστατευθεί από αχρείαστες περιπέτειες και τυχοδιωκτισμούς.

Και τέλος. Δεν είναι πλέον σαφές ότι μπορούμε να μιλάμε για τη χώρα μας ως μια απολύτως διακριτή διεθνοπολιτική μονάδα με αυτόνομες στρατηγικές επιδιώξεις, αφού η ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή ενοποίηση ενέχει και το νόημα του εγκιβωτισμού των πολιτικών δυνατοτήτων της χώρας σε ένα ευρύτερο πλέγμα στοχεύσεων, το οποίο συνκαθορίζεται στο υπερεθνικό στόχο σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Συνεπώς για να επιτύχει τους στόχους της η χώρα καλείται να κινηθεί στρατηγικά σε δυο επίπεδα και να επηρεάσει στην επιθυμητή κατεύθυνση πρώτα το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι και νομίζω ότι είναι και αυτό αποτέλεσμα ακριβώς αυτής της οικονομικής δυναμικής, η οποία πλέον αποτελεί θεμελιώδη παράμετρο της εθνικής στρατηγικής και της υψηλής μας στρατηγικής.

Για να συζητήσουμε αυτό το θέμα, έχουμε βεβαίως κοντά μας τον πλέον αρμόδιο θα έλεγα, έναν άνθρωπο με όχι απλώς λαμπρές ακαδημαϊκές περγαμηνές, αφού όπως γνωρίζετε είναι καθηγητής των Οικονομικών με λαμπρά καριέρα, αλλά έχουμε και έναν άνθρωπο που από πολιτική θέση έχει δει τα ζητήματα και από τη σκοπιά της ιδιωτικής οικονομίας, αφού έχει διατελέσει και πρόεδρος Εμπορικής Τράπεζας.

Αλλά το βασικό για τις σημερινές ανάγκες και τη σημερινή συζήτηση είναι ότι ο κ. Στουρνάρας έχει διατελέσει σε μια εξαιρετικά κρίσιμη για τη χώρα φάση με μεγάλη επιτυχία Υπουργός Οικονομικών και βρίσκεται ήδη στην 7^η χρονιά της θητείας του, στην αρχή της δεύτερης θητείας του ως Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος και εκπρόσωπός μας στο Ευρωσύστημα.

Θα πάρουν το λόγο οι τρεις συνομιλητές του. Είναι και οι τρεις διακεκριμένοι οικονομολόγοι, επίσης και οι τρεις έχουν εμπειρία από την πρακτική άσκηση πολιτικής. Η κυρία Λουρή, εκτός από Καθηγήτρια στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο έχει διατελέσει κατά το παρελθόν οικονομική σύμβουλος του Πρωθυπουργού. Ήταν μάλιστα η πρώτη γυναίκα η οποία κατέλαβε ανώτατη θέση στην Τράπεζα της Ελλάδος. Ήταν η πρώτη γυναίκα Υποδιοικήτρια της Τράπεζας της Ελλάδος.

Ο κ. Ψαλιδόπουλος Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι βεβαίως πασίγνωστος ως ο κατ' εξοχήν μελετητής της εξέλιξης των οικονομικών ιδεών στον ελληνικό χώρο. Πέραν τούτου όμως για σειρά ετών μας εκπροσώπησε στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής του οποίου υπήρξε.

Ο δε στενός φίλος ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου στο οποίο διδάσκω εγώ, ο κ. Κότιος Άγγελος. Είναι καθηγητής και αυτός των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών. Και έχει εκτενή εμπειρία από την οικονομική πολιτική, ως σύμβουλος Υπουργών, αλλά και ειδικός στα ευρωπαϊκά προγράμματα.

Νομίζω ότι πρόκειται για μια ομάδα ομιλητών εξαιρετικά υψηλού επιπέδου που θα επιτρέψουν να αναδειχτούν τα θέματα με αποτελεσματικό και διαυγή τρόπο.

Αυτό που θα κάνουμε είναι ότι πρώτα θα επιτρέψουμε στον προσκεκλημένο μας να κάνει μια αρχική τοποθέτηση για να θέσει ένα πλέγμα κατευθυντήριων ιδεών και έπειτα κατά σειρά ο κ. Κότιος, ο κ. Ψαλιδόπουλος, η κυρία Λουρή και μετά με αντίστροφη σειρά οι ίδιοι και πάλι, θα θέσουν τις ερωτήσεις τους, ή θα κάνουν τα σχόλιά τους στα όσα θα ακουστούν.

Σας ευχαριστώ πολύ.

Κύριε Διοικητά έχετε το λόγο.

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Ευχαριστώ πάρα πολύ κ. Χατζηγεωργίου, αγαπητέ μου Χρήστο. Είναι μεγάλη μου τιμή που είμαι ομιλητής τρίτος μετά τους δύο προαναφερθέντες. Θα προσπαθήσω να μην κάνω ομιλία, αλλά για να μπορέσω στα 15 λεπτά που μου είπατε, να μιλήσω υπό μορφή bullet points, να θέσω ερωτήματα και να προσπαθήσω να τα απαντήσω για να μπορέσω έτσι να αξιοποιήσω το χρόνο. Σκέφτηκα ότι θα ήταν το πιο αποτελεσματικό για τη συζήτηση.

Ξεκινάω λοιπόν από το γενικό και μετά θα πάμε στο μερικό. Συνήθως ξεκινάμε από την Ελλάδα. Εγώ θα ξεκινήσω από το πώς διαμορφώνεται η κατάσταση στην παγκόσμια οικονομία, στην ευρωπαϊκή οικονομία και μετά θα πάω στην Ελλάδα, διότι όπως καταλαβαίνετε, είμαστε μια μικρή ανοιχτή οικονομία και εξαρτώμεθα πάρα πολύ από την παγκόσμια οικονομία και ιδιαίτερα από την ευρωπαϊκή οικονομία και κυρίως ως μέλη της ευρωζώνης από τις αποφάσεις που παίρνονται στο Eurogroup και στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Ξεκινάω λοιπόν. Αβεβαιότητα. Αυτό είναι ακόμα η ουσία. Υπάρχει ακόμα μεγάλη αβεβαιότητα. Είναι μικρότερη από πέρσι τέτοιο καιρό, αλλά ακόμα υπάρχει. Η επιστήμη παρείχε εμβόλια σε χρόνο ρεκόρ, αλλά η αποτελεσματική διαχείριση των εμβολίων, παραμένει ακόμα ερωτηματικό, ιδιαίτερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Επόμενο στάδιο του ιού. Θα έχουμε μεταλλάξεις; Πότε θα υπάρχει μια μόνιμη λύση. Προφανώς μέσω εμβολίων και φαρμακευτικής αγωγής. Πόσο καιρό θα πάρει; Τι επιπτώσεις θα έχει; Πάντως φέτος προβλέπεται ουσιαστική

ανάκαμψη. Στην παγκόσμια οικονομία 6%. Τελείωσαν πριν από λίγες ημέρες οι διαβουλεύσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προβλέπει 6% στην παγκόσμια οικονομία από συρρίκνωση 3,3%. Πέρσι στην Αμερική, στις ΗΠΑ 6,4% από συρρίκνωση 3,5% πέρσι. Στην Ευρώπη 4,4% από συρρίκνωση 6,6% πέρσι.

Στην Ελλάδα το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προβλέπει φέτος 3,8%. Εμείς ως Τράπεζα της Ελλάδος προβλέπουμε 4,2% από συρρίκνωση 8,2% πέρσι. Για την Ελλάδα το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προβλέπει 5% το 2022, αλλά μετά μειώνει πολύ τους ρυθμούς. Το 2026 ρίχνει το ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης στο 1,4%.

Θα επανέλθω σε αυτό το θέμα προς το τέλος της ομιλίας μου.

Το βασικό ερώτημα είναι σήμερα αυτό θα διαμορφώσει, νομίζω, τους άξονες οικονομικής πολιτικής στην Ευρώπη και στον κόσμο; Υπάρχει κίνδυνος υπέρβασης του στόχου για τον πληθωρισμό που είναι περίπου 2%. Στην Ευρωζώνη είναι 2%, ή λίγο κάτω από 2%. Από τη νομισματική και δημοσιονομική επέκταση που έχει γίνει λόγω της πανδημίας και από τη μετατροπή των συσσωρευμένων από την πανδημία αποταμιεύσεων σε δαπάνη, δηλαδή σε κατανάλωση και επενδύσεις; Αν υπάρχει τέτοιος κίνδυνος τότε θα αυξηθούν σύντομα τα επιτόκια. Θα υπάρξει ενδεχομένως αυτό που λέμε σε εισαγωγικά σύγκρουση μεταξύ Νομισματικής και Δημοσιονομικής πολιτικής, ή μάλλον νομισματικών και δημοσιονομικών στόχων, ιδιαίτερα μετά τη μεγάλη αύξηση του δημοσίου χρέους παγκόσμια. Το δημόσιο χρέος παγκοσμίως έχει ανέβει περίπου 20 μονάδες. 20 ποσοστιαίες μονάδες του Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος.

Αν αυξηθούν βεβαίως παράλληλα τα επιτόκια και ο ονομαστικός ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ, τότε το πρόβλημα περιορίζεται, ή και εξαφανίζεται. Άρα αυτό θα το συναντήσουμε στη διάρκεια της ομιλίας μου έχει πολύ μεγάλη σημασία η διαφορά μεταξύ ονομαστικών επιτοκίων και οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης. Το περίφημο φαινόμενο χιονοστιβάδας, όπως ονομάζεται.

Φαίνεται ότι δεν υπάρχει κίνδυνος αύξησης του πληθωρισμού στην ευρωζώνη, σύμφωνα με τα μοντέλα που έχουμε στις περισσότερες κεντρικές τράπεζες, τα οποία επισημαίνω είναι μοντέλα general equilibrium, κυρίως της νεοκενσுவανής κατεύθυνσης. Δεν είναι δηλαδή νομισματικά μοντέλα.

Δηλαδή το monetary pillar δεν κυριαρχεί σήμερα στις κεντρικές τράπεζες. Κυριαρχεί το economic pillar. Με βάση αυτά τα μοντέλα το 2021 προβλέπουμε 1,5% πληθωρισμό στην ευρωζώνη. Το 2022 προβλέπεται μείωσή του σε 1,2%. Το 2023 1,4%. Το 2026 – το πάω λίγο πιο μακριά – 1,8%.

Άρα με βάση την τρέχουσα συμβατική οικονομολογική σκέψη των κεντρικών τραπεζών στην ευρωζώνη τουλάχιστον, δεν κινδυνεύουμε από υπέρβαση του στόχου του 2%.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες ο πληθωρισμός προβλέπεται να ξεπεράσει το 2% ήδη από φέτος, αλλά δεν προβλέπεται σε κάθε περίπτωση υψηλότερο του 2,4%. Θα υπάρξει ανοχή; Πώς και για ποιο διάστημα; Όπως ξέρετε το Federal Reserve έχει πάρει απόφαση να αλλάξει τη στόχευση και να κάνει τον πληθωρισμό, να τον βλέπει ως μέσο όρο. Δηλαδή το 2% είναι ο μέσος όρος.

Άρα υπάρχει ανοχή. Επειδή ήταν για πολύ καιρό κάτω από 2%, μπορεί να έχει μια ανοχή για πάνω από 2% χωρίς να προχωρήσει σε αύξηση επιτοκίων. Βέβαια το πόση ανοχή και σε ποιο διάστημα είναι άγνωστο.

Δυο αντίρροπες δυνάμεις επιδρούν σήμερα στον πληθωρισμό. Αυξητικά αυτές που συνδέονται με την πανδημία. Οι επεκτατικές πολιτικές που είπα πριν, νομισματικές και δημοσιονομικές, περιορισμοί από την πλευρά της προσφοράς λόγω της πανδημίας, αύξηση δαπανών από συσσωρευμένη αποταμίευση. Μειωτικά δρύνει αυτές οι δυνάμεις που υπήρχαν και πριν. Η γήρανση του πληθυσμού, η υπερβάλλουσα αποταμίευση σε σχέση με την επένδυση, η τεχνολογική πρόοδος, ψηφιοποίηση των οικονομιών, εξαγωγές από χώρες χαμηλού εργατικού κόστους της Ασίας λόγω ανοίγματος στο Διεθνές εμπόριο.

Ενδεχομένως να παρατηρήσουμε το επόμενο διάστημα διαζύγιο μεταξύ επιτοκίων Ηνωμένων Πολιτειών και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ήδη το παρατηρούμε αυτό και μάλιστα για αρκετό διάστημα. Αυτό δεν είναι περίεργο. Όπως ξέρετε οι οικονομολόγοι, η Αμερική και η Ευρώπη αν τις δείτε ως δυο ομόσπονδες χώρες, η Ευρώπη λιγότερο η Αμερική πολύ περισσότερο, λειτουργούν κάτω από καθεστώτα floating exchange rates, κυμαινόμενων ισοτιμιών, άρα θεωρητικά έχουν τη δυνατότητα να ακολουθούνε μια ανεξάρτητη νομισματική πολιτική η μία από την άλλη. Άρα να έχουν διαφορετικά επιτόκια.

Υπάρχει ο κίνδυνος να αρχίσουν να ανεβαίνουν τα επιτόκια πριν από την ανάκαμψη; Το Φεβρουάριο στην Ευρώπη είχαμε μια τέτοια τάση. Άρα λοιπόν ήταν ορθή η παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να την καταστείλει. Έστειλε έτσι ένα μήνυμα στις αγορές.

Όπως είπα η αύξηση του δημοσίου χρέους είναι περίπου 20 μονάδες. Είναι πρόβλημα αυτό και πώς αντιμετωπίζεται; Αντιμετωπίζεται με το να δίνουμε έμφαση στην εξυπηρέτηση του χρέους και όχι τόσο στο ποσοστό του χρέους προς το ΑΕΠ.

Στην Ελλάδα οι διεθνείς οργανισμοί αυτό το έχουν δεχτεί. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα το χρέος κρίνεται βιώσιμο, εάν ο λόγος των τοκοχρεολυσίων ως προς το εθνικό προϊόν είναι κοντά στο 15% με 20%. Αυτή η συνθήκη ικανοποιείται και θα συνεχίσει να ικανοποιείται εάν βεβαίως ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης είναι στα πλαίσια που κουβεντιάζουμε για αρκετά χρόνια ακόμα. Τουλάχιστον μέχρι το 2032.

Υπάρχει κίνδυνος ασύμμετρης, δηλαδή ανισομερούς ανάπτυξης και νέου χάσματος βορρά – νότου; Ναι, για όλους τους παραπάνω λόγους και λόγω της εμπειρίας που είχαμε από την κρίση χρέους. Βεβαίως υπάρχει ένα νέο consensus οικονομικής πολιτικής πιο soft και πιο φιλικό προς τους πιο αδύναμους.

Θα σας πω τα τρία συμπεράσματα που έβγαλε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο πριν από λίγες ημέρες για τις φάσεις πολιτικής και θα δείτε ότι είναι ένα διαφορετικό μείγμα συμπερασμάτων από το Διεθνές Νομισματικό που ξέραμε τα προηγούμενα χρόνια.

Πρώτον, λέει, πρέπει να συνεχιστεί το accommodation, δηλαδή οι επεκτατικές νομισματικές και δημοσιονομικές πολιτικές μέχρι να νικηθεί η πανδημία σε συνδυασμό με πολιτικές, αυτό που ονομάζουμε μακροπροληπτικές, micro prudential, δηλαδή κυρίως εποπτικές πολιτικές από τους επόπτες, από την τράπεζα της Ελλάδος, από τις κεντρικές τράπεζες προς τις τράπεζες, αλλά και άλλα μέτρα μακροπροληπτικά, όχι δηλαδή μέτρα νομισματικής πολιτικής, για να αποφευχθούν φούσκες στα ακίνητα, στα χρηματιστήρια, λόγω των χαμηλών ή μηδενικών και αρνητικών επιτοκίων.

Η δεύτερη σύσταση πολιτικής του ΔΝΤ είναι έμφαση στις επενδύσεις δημόσιες και ιδιωτικές και αποφυγή cliff effects. Δηλαδή να αποφύγουμε να πέσουμε στο γκρεμό, είτε είναι μεγάλος, είτε είναι μικρός.

Η κυρία Λαγκάρντ είπε χαρακτηριστικά δεν πρέπει να αποσύρουμε – σύστασή της – ακόμα τις πατερίτσες από τον ασθενή. Ακόμα είμαστε ασθενείς. Είμαστε σε πανδημία.

Τρίτη πρόταση πολιτικής μεταρρυθμίσεις. Αντιμετώπιση κλιματικής αλλαγής και διεθνής οικονομική συνεργασία. Η διεθνής οικονομική συνεργασία είναι πράγματι ένα must για την επόμενη μέρα. Κατά την άποψή μου σε τρεις άξονες. Πρώτον: επιστημονική συνεργασία για την αντιμετώπιση πανδημιών και αυτής που είχαμε και ενδεχομένως άλλων που θα έρθουν και συνδέονται με την κλιματική αλλαγή οι πανδημίες.

Δεύτερο στη φορολογία για να μπει ένας φραγμός σε φορολογικούς παραδείσους, διότι οι κυβερνήσεις χρειάζονται έσοδα για να αντιμετωπίσουν αυτή την πολύ μεγάλη αύξηση του δημοσίου χρέους και των δημοσίων δαπανών και των ελλειμμάτων, χωρίς να αυξήσουν υπέρμετρα τους συντελεστές τους φορολογικούς.

Θυμίζω την πρόταση της Υπουργού Οικονομικών των Ηνωμένων Πολιτειών για καθιέρωση ελάχιστου φορολογικού συντελεστή για τις επιχειρήσεις. Είναι πολύ σημαντικό θέμα αυτό. Και η Ελλάδα υποφέρει από μετακίνηση επιχειρήσεων προς χώρες όμορες που έχουν πολύ χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές.

Δεύτερος τομέας συνεργασίας οικονομικής είναι η κλιματική αλλαγή. Ο πρώτος λόγος βεβαίως είναι στις κυβερνήσεις εδώ, με φορολογία του άνθρακα, με επιδοτήσεις των πράσινων επενδύσεων και της σχετικής τεχνολογίας.

Εδώ έχουμε αποτυχία των αγορών. Τεράστια αποτυχία για δυο λόγους. Αυτό που ονομάζεται σαιξπηρικά tragedy of the commons και tragedy of the horizon. Tragedy of the commons σημαίνει ότι αν ο καθένας κάνει του κεφαλιού του και δεν συνεργαζόμαστε, τελικά όλοι θα λέμε δεν πειράζει ας πάρει ο άλλος τα μέτρα, εγώ δεν θα τα πάρω, τελικά δεν θα τα πάρει κανένας, είναι γνωστό αποτέλεσμα από το δίλημμα του φυλακισμένου. Είναι μια ισορροπία των μη συνεργαζόμενων εδώ.

Δεύτερο. Tragedy of the horizon. Η τραγωδία του πολύ μεγάλου χρονικού ορίζοντα. Κανείς δεν σκέφτεται τι θα γίνει 50 χρόνια μετά. Αυτό όμως η φύση το σκέφτεται. Εάν μολύνουμε την ατμόσφαιρα σήμερα με διοξείδιο του άνθρακα, οι επιπτώσεις σε 50 χρόνια θα είναι τραγικές εάν δεν πάρουμε μέτρα.

Οι αγορές όμως δεν φτάνουν 50 χρόνια μακριά, άρα δεν τιμολογούν αυτούς τους κινδύνους. Ακριβώς γι' αυτές τις δυο τραγωδίες, όπως σαιξπηρικά το ονομάζουμε στη οικονομική βιβλιογραφία, πρέπει να υπάρχει συνεργασία. Υπάρχει χώρος για τη λεγόμενη πράσινη πολιτική και από τις κεντρικές τράπεζες και για όλους μας, όχι μόνο από τις κυβερνήσεις. Δεν πρέπει να το αφήσουμε αυτό το θέμα μόνο στις κυβερνήσεις, αλλά όλοι μας.

Εμείς ως κεντρικές τράπεζες μπορούμε να επηρεάσουμε τις αποφάσεις με αγορά πράσινων ομολόγων στα ίδια χαρτοφυλάκια των κεντρικών τραπεζών, δηλαδή όχι τα χαρτοφυλάκια της νομισματικής πολιτικής, αλλά αυτά που αγοράζουμε για επενδύσεις για να κερδίζουμε το βίος μας, να το πω απλά. Στα χαρτοφυλάκια βεβαίως της νομισματικής πολιτικής, αυτό στο QE για παράδειγμα που ασκούμε σήμερα και επίσης μέσω της πολιτικής εποπτείας που ασκούμε στις τράπεζες.

Απαιτούνται επενδύσεις περίπου 100 τρισεκατομμύρια δολάρια μέχρι το 2050 για να επιτύχουμε μέσω των επενδύσεων σε πράσινη ανάπτυξη μηδενική εκπομπή ρύπων. Σήμερα αυτά τα λεφτά δεν είναι εξασφαλισμένα. Υπάρχει τεράστιο χρηματοδοτικό κενό για τις επενδύσεις αυτού του ύψους. Εάν ο στόχος των μηδενικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα φαίνεται για ορισμένους πολύ φιλόδοξος, υπάρχει ένας πιο μετριοπαθής στόχος, το να μην ανέβει η θερμοκρασία πάνω από 1,5 C μέχρι το 2100. Αυτό είναι ίσως πιο ρεαλιστικό.

Ο τρίτος τομέας συνεργασίας είναι η ενίσχυση του ελεύθερου εμπορίου. Και ανακουφιστήκαμε όλοι που η νέα διοίκηση στις Ηνωμένες Πολιτείες βλέπει διαφορετικά και τη θεωρία και το κλίμα από ότι φαίνεται επιστρέφει, νομίζω σήμερα υπάρχει ένα συμβούλιο. Επιστρέφει στη συμφωνία των Παρισίων οι Ηνωμένες Πολιτείες και επίσης φαίνεται ότι βλέπει με διαφορετικό μάτι τις εμπορικές σχέσεις με τις άλλες χώρες και ιδιαίτερα με την Κίνα, διότι η προηγούμενη πολιτική δεν είχε νόημα ποτέ στην οικονομική ιστορία ο οικονομικός και ο τεχνολογικός ηγέτης δεν έπαιρνε μέτρα περιορισμού του εμπορίου. Συνήθως τα μέτρα τα θέλουν οι χώρες που θέλουν να φτάσουν τον

ηγέτη και όχι ο ηγέτης. Ήταν – ως το πω έτσι - μέτρα self in inflicting damage. Δηλαδή μέτρα που θα προκαλούσανε στην Αμερική μεγάλο πρόβλημα.

Ας έρθουμε τώρα στην οικονομική συνεργασία στην περιοχή μας. Η οικονομική και νομισματική πολιτική στην ευρωζώνη. Όπως σας είπα θα πάμε από τον κόσμο στην Ευρώπη και στην Ελλάδα μετά. Ξεκινάμε από την αρχιτεκτονική της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Ακόμα παρουσιάζει σοβαρά κενά παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που προκλήθηκαν από την ελληνική κρίση και από την κρίση των υπόλοιπων χωρών που είχαμε από το 2010 και μετά και θυμίζω ο μηχανισμός ο ESM για παράδειγμα, το bailout της Ελλάδας, της Πορτογαλίας, της Κύπρου, της Ιρλανδίας, της Ισπανίας, τα μέτρα τα μακροπροληπτικά που ελήφθησαν, οι παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, θυμίζω το whatever retake στο Μάριο Ντράγκι κλπ.

Σαφώς λοιπόν υπάρχουν βήματα πολύ πιο ουσιαστικά. Έχουμε προχωρήσει ένα βήμα προς κάπως πιο ομόσπονδη οικονομική πολιτική, ακόμα όμως απέχουμε από αυτό. Ιδανικά σας το είπα εάν θέλουμε η Ευρωπαϊκή Ένωση να ανταγωνιστεί τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Κίνα και τις άλλες μεγάλες δυνάμεις, οικονομικές, πολιτικές και στρατιωτικές, θα πρέπει να γίνει πιο ομόσπονδη η ευρωζώνη.

Διαφορετικά μπορεί, θα επιβιώσει και να μην είναι ομόσπονδη, αλλά θα βλέπει όμως έτσι την πλάτη των Ηνωμένων Πολιτειών και της Κίνας για πολλά χρόνια ακόμα και ο ρόλος του ευρώ δεν θα μπορέσει ποτέ να φτάσει στο ρόλο του δολαρίου. Για να γίνουν αυτά, χρειάζεται βεβαίως αλλαγή της συνθήκης. Δεν υπάρχουν σήμερα οι πολιτικές συνθήκες, ή η αλλαγή της συνθήκης για να προχωρήσουμε σε μεγαλύτερο βαθμό ομοσπονδιοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εναλλακτικά. Εναλλακτικά είναι μια σταδιακή προσέγγιση μιας ομόσπονδης δομής. Αυτό ίσως μια πιο ρεαλιστική πολιτική του σήμερα. Τι εννοώ με αυτό; Πρώτον, μέτρα τα οποία αυτό που λέμε είναι και risk retention, είναι και risk sharing. Δηλαδή είναι μέτρα που ικανοποιούν και τον ευρωπαϊκό βορρά και τον ευρωπαϊκό νότο μαζί.

Δηλαδή μέτρα που μειώνουν το ρίσκο, αλλά και μέτρα που το μοιράζουν το ρίσκο. Για παράδειγμα ευρωπαϊκό σχήμα ασφάλισης καταθέσεων. Η Τραπεζική Ένωση σήμερα δεν λειτουργεί πλήρως, διότι δεν υπάρχει ακόμα

ευρωπαϊκό σχήμα ασφάλειας καταθέσεων για να προχωρήσει η Τραπεζική Ένωση.

Η αναθεώρηση της BRD. Για παράδειγμα πλέον έχει αποδειχθεί από όλους ότι δεν πρέπει να υπάρχει bayline καταθέσεων όσο υψηλές και να είναι αυτές. Δηλαδή η εξαίρεση του 100.000 € ανά άτομο και ανά τράπεζα δεν ικανοποιεί, κατά την άποψή μας τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Θα πρέπει να εξαιρεθούν όλες οι καταθέσεις από τη νομοθεσία για το bayline ασχέτου ύψους.

Θα πρέπει το πλαίσιο διαχείρισης κρίσεων να γίνει περισσότερο ευέλικτο. Να παραδειγματιστούμε από τη Federal Reserve, από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών. Θα πρέπει να δούμε τα μαθήματα με μεγαλύτερη παράδοση ομοσπονδιακού τραπεζικού συστήματος, τι μαθήματα έχει πάρει η Αμερική από τις τραπεζικές κρίσεις και να προσπαθούμε να μιμηθούμε.

Κατά την άποψή μου ποια είναι η διαφορά σήμερα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών; Είμαστε μεν πολύ πιο ανεξάρτητοι, αλλά όμως είμαστε πολύ λιγότερο ευέλικτοι. Θα πρέπει να κρατήσουμε το πρώτο κομμάτι, άρα να προχωρήσουμε και στο δεύτερο. Να αποκτήσουμε, όσο μπορούμε, βέβαια η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει την Ομοσπονδιακή μορφή των Ηνωμένων Πολιτειών. Θα πρέπει όμως εάν θέλουμε να πετύχουμε αυτά που σας είπα πριν, μεγαλύτερη ευελιξία στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Για παράδειγμα, θα πρέπει να έχουμε μεγαλύτερη χρήση σε αυτό που λέμε στις εταιρείες διαχείρισης ενεργητικού. Το asset management companies των bad banks. Άλλωστε στο Blueprint που έβγαλε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 16 Δεκεμβρίου 2020 συνιστά τη χρήση bad banks. Πρέπει όμως να επιτρέψει μεγαλύτερη ευελιξία στις τράπεζες αυτές και για τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων των προ της πανδημίας, αλλά και αυτών που θα δημιουργηθούν μετά την πανδημία.

Δεύτερο. Θα πρέπει να υπάρξει αναθεώρηση του συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης. Το σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης έχει γίνει πάρα πολύ πολύπλοκο, έχει γίνει ένα πολύπλοκο και μεγάλο βιβλίο. Δεν είναι ρεαλιστικό και δεν είναι και χρηστικό πια. Θα πρέπει να υπάρξει

αναθεώρηση στις ακόλουθες απλές κατευθύνσεις. Για χώρες που έχουνε πρόβλημα θα πρέπει να μπαίνουν στόχοι βιωσιμότητας του χρέους και θα δούμε πώς και μείωση πρωτογενών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Τρίτο. Θα πρέπει να υπάρξει ένα μόνιμο εργαλείο δημοσιονομικής παρέμβασης. Εκεί έχουμε το πρώτο στοιχείο που είναι το Ταμείο Ανάκαμψης, το NGU. Επίσης το NGU είναι και ένα safe assets, διότι βγαίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και δανείζεται 750 δισεκατομμύρια. Είναι λοιπόν το πρώτο βήμα κοινού δανεισμού.

Τέταρτο. Όταν υπάρχει κρίση θα πρέπει να υπάρχει, όπως τώρα και όχι όπως έγινε στην ελληνική κρίση, θα πρέπει να υπάρχει συμμετρική προσαρμογή. Δηλαδή θα πρέπει να μην προσαρμόζονται μόνο αυτοί που έχουνε πρόβλημα, αυτοί που έχουν έλλειμμα, αλλά και αυτοί που έχουνε πλεόνασμα. Εάν δυσκολεύτηκαν κάπως οι χώρες της κρίσης να προσαρμοστούν στην προηγούμενη κρίση, ήταν ότι όταν εμείς η Ελλάδα προσπαθούσαμε να μειώσουμε το έλλειμμα, για παράδειγμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, η Γερμανία, η Ολλανδία αυξάνανε το δικό τους πλεόνασμα. Αυτό δυσκόλευε τις χώρες των ελλειμμάτων να μειώσουν τα ελλείμματά τους. Σκεφτείτε το λίγο.

Αυτό άλλωστε είναι κάτι που προβλέπεται πια από το six pack και από το two pack της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Λέγεται διαδικασία μακροοικονομικών ανισορροπιών. Δεν επιτρέπει αυτή η διαδικασία το έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών να ξεπεράσει το όριο -3% του ΑΕΠ συν 6% του ΑΕΠ. Δηλαδή είναι ένα range, μια ακτίνα.

Σήμερα παραβιάζεται αυτό το όριο και από τη μία πλευρά και από την άλλη. Υπάρχουν χώρες που έχουν πλεονάσματα 8% του ΑΕΠ για πάρα πολλά χρόνια και δεν τα μειώνουν. Αυτό δυσκολεύει τις χώρες που έχουν ελλείμματα να το μειώσουν.

Φαίνεται λίγο θεωρητικό και ακαδημαϊκό, αλλά δεν είναι αν το σκεφτείτε, αναγκάζει τις χώρες των ελλειμμάτων σε πολύ βαθιές εσωτερικές υποτιμήσεις και σε υφέσεις και σε λιτότητα.

6) Ποτέ πια προκυκλικές οικονομικές πολιτικές. Τι σημαίνει προκυκλική οικονομική πολιτική: Όταν έχεις ύφεση, δε ζητάς στον άλλον να πάρει μέτρα που την ύφεση την κάνουν ακόμα βαθύτερη. Ή όταν έχεις άνθιση, δε του ζητάς να πάρει μέτρα που την ανεβάσουν κι άλλο.

Άρα λοιπόν, η δημοσιονομική πολιτική και όχι μόνο, και η νομισματική και άλλες, πρέπει να είναι αντικυκλικές. Για ποιο λόγο: Όπως ξέρετε, το δημόσιο χρέος καθορίζεται από δυο παραμέτρους κυρίως: Από το πρωτογενές πλεόνασμα ή έλλειμμα και από το λεγόμενο αποτέλεσμα χιονοστιβάδας. Τι είναι το αποτέλεσμα χιονοστιβάδας: Είναι η διαφορά μεταξύ του επιτοκίου δανεισμού και του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης, που σας είπα στην αρχή της ομιλίας μου, πολλαπλασιασμένο επί το λόγο του χρέους προς το ΑΕΠ.

Αυτοί οι δυο παράγοντες, το αποτέλεσμα χιονοστιβάδας και το πρωτογενές αποτέλεσμα, καθορίζουν την πορεία του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ. Επειδή όμως το δημόσιο χρέος της Ελλάδας είναι περίπου δυο φορές το ΑΕΠ, είναι δυο φορές πιο χρήσιμο, να βελτιώσεις το αποτέλεσμα της χιονοστιβάδας, δηλαδή τη διαφορά μεταξύ ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης και επιτοκίου δανεισμού, από το να μειώσεις το έλλειμμα το πρωτογενές ή ν' αυξήσεις το πλεόνασμά σου κατά μία εκατοστιαία μονάδα του ΑΕΠ.

Αυτή την πολύ απλή σκέψη, δυστυχώς δεν πείσαμε τους εταίρους μας να την κάνουν κατά τη διάρκεια της ελληνικής κρίσης, με αποτέλεσμα να έχουμε μια παρατεταμένη κρίση ενώ θα μπορούσαμε να την είχαμε ξεπεράσει γρηγορότερα και να μην είχαμε το πολύ μεγάλο χρέος που έχουμε σήμερα.

Πάμε τώρα στη νομισματική πολιτική. Ένα από τα ζητήματα που θα μας απασχολήσουν όταν τελειώσει το πρόγραμμα της πανδημίας, είναι το πώς θα γίνει η μετάβαση στην κανονικότητα, δηλαδή στα κανονικά προγράμματα. Όπως ξέρετε υπάρχει μια διαφορά διότι το πρόγραμμα της πανδημίας είναι πάρα πολύ ευέλικτο.

Η Ελλάδα για παράδειγμα, που δεν έχει επενδυτική βαθμίδα, συμμετέχει στην αγορά ομολόγων. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αγοράζει τα ελληνικά ομόλογα. Οι ελληνικές Τράπεζες δίνουν collateral ομόλογα και δικά τους δάνεια στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, αν και δεν έχουν επενδυτική βαθμίδα. Αυτό δεν ισχύει στο κανονικό πρόγραμμα, αυτό δεν είναι επιθυμητό να συνεχιστεί. Άρα θα πρέπει να δούμε πώς, όταν μεταβούμε από το πρόγραμμα της πανδημίας στο κανονικό πρόγραμμα, στο APP, θα διατηρηθεί αυτή η ευελιξία για τις ειδικές περιπτώσεις.

Και δεν είναι πρόβλημα μόνο αυτό για την Ελλάδα, διότι τα κανονικά προγράμματα έχουν επίσης και άλλους περιορισμούς, έχουν την κλειδα αγορών

και έχουν επίσης και το ποσοστό, το 33%, το 1/3 του δημοσίου χρέους που δε μπορεί ν' αγοράσει η Κεντρική Τράπεζα, που εμείς αυτό το πρόβλημα δεν το έχουμε, το έχουν όμως άλλες χώρες.

Επομένως, πρέπει να δούμε πώς θα γίνει η μετάβαση στην κανονικότητα. Ακόμα βέβαια είναι πολύ νωρίς διότι μέχρι το Μάρτιο του '22, θα συνεχίσει να ισχύει το πρόγραμμα της πανδημίας.

Πολύ βασικό ερώτημα που σχετίζεται και μ' αυτά που σας είπα πριν, είναι πότε προβλέπεται αύξηση του πληθωρισμού. Και συνεπώς, εάν προβλέπεται, όποτε προβλέπεται αύξηση του πληθωρισμού, θα προβλέπεται και αύξηση των επιτοκίων. Και επίσης θα προβλεφθεί τότε και ο τερματισμός των καθαρών αγορών στο πλαίσιο είτε βέβαια της πανδημίας που λήγει γρηγορότερα, είτε του κανονικού πλαισίου, του APP.

Τρίτον: Τι αναμένεται από την αναθεώρηση της νομισματικής πολιτικής που αυτή τη στιγμή επεξεργαζόμαστε στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και η οποία τελειώνει το φθινόπωρο του 2021;

Αναμένονται τα εξής πράγματα: Πρώτον, να επανακαθορίσουμε το στόχο του πληθωρισμού και να πούμε ότι είναι 2%, να βγάλουμε το κάτω από 2%. Το κάτω από 2% εισάγει μια μεροληψία προς τα κάτω που είναι, ας το πω έτσι, αντιπληθωριστική. Δε βοηθάει. Δηλαδή να εισάγουμε μια συμμετρία στο στόχο του πληθωρισμού, κάτι περίπου που έκανε και το federal reserve.

Δεύτερον, να υπάρχει αυτό που λέμε ένα make up strategy, δηλαδή όταν ο πληθωρισμός είναι για πολύ καιρό κάτω από το 2, να είναι τουλάχιστον για ένα διάστημα πάνω από 2 και να επιτρέπεται να υπάρχει ανοχή.

Τρίτον, αυτό που σας είπα πριν, μονιμοποίηση των εργαλείων της ποσοτικής χαλάρωσης στο μόνιμο οπλοστάσιο της νομισματικής πολιτικής. Η ποσοτική χαλάρωση δεν είναι τίποτε άλλο παρά πολιτική ανοιχτών αγορών. Όπως είδατε, το federal reserve έχει εκατό χρόνια ιστορία στη χρήση αυτού που λέμε open market operations. Δε βλέπουμε το λόγο γιατί να μην το καθιερώσει μόνιμα και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Τέταρτον, όσον αφορά τη διαμάχη μεταξύ νομισματικής πολιτικής και μακροπροληπτικής πολιτικής, έχουμε καταλήξει ότι πρέπει να εφαρμόζεται η αρχή του Tim Bengel στην οικονομική πολιτική, επιτόκια για νομισματική πολιτική και μακροπροληπτική εποπτεία για χρηματοπιστωτική σταθερότητα.

Τέλος, ενσωμάτωση κανόνων κλιματικής αλλαγής στη νομισματική πολιτική, χωρίς βεβαίως, να απειλείται ο πρωταρχικός μας στόχος, που είναι η σταθερότητα των τιμών. Θυμίζω εδώ ότι από το καταστατικό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, ο στόχος του πληθωρισμού είναι ο βασικός, δηλαδή της στασιμότητας των τιμών και όλοι οι άλλοι στόχοι είναι δεύτεροι. Η ανεργία για παράδειγμα, είναι secondary στόχος.

Αυτό, σε αντίθεση με την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, όπου οι δυο στόχοι έχουν ίσο βάρος. Στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η συνθήκη δίνει μεγαλύτερο βάρος στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, όχι ότι δε δίνουν σημασία στην άλλη, αλλά θεωρείται η ανεργία, ότι είναι κυρίως στόχος των κυβερνήσεων και λιγότερο της Κεντρικής Τράπεζας.

Πάμε τώρα στην Ελλάδα, στον 3^ο πυλώνα. Όπως είπα, ξεκινήσαμε με την παγκόσμια οικονομία και συνεργασία, ευρωπαϊκή οικονομία και συνεργασία, πηγαίνουμε στην Ελλάδα. Οι προτεραιότητες για την επόμενη μέρα: Θα έλεγα, μεταρρυθμίσεις, μεταρρυθμίσεις, μεταρρυθμίσεις. Αύξηση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης. Αυτή είναι η λύση για τα προβλήματά μας.

Εάν δε θέλουμε να έχουμε προβλήματα, θα πρέπει να κάνουμε μεταρρυθμίσεις για να ενισχύσουμε το ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης. Νέο αναπτυξιακό πρότυπο. Έχει προβληθεί από την Επιτροπή Πισσαρίδη. Αυτό ακολουθεί η κυβέρνηση, ως ένα βαθμό, πάντως ο άξονας της πολιτικής είναι αυτός.

Εδώ μπορούμε να ρωτήσουμε: Και οι προηγούμενες κυβερνήσεις, και στην κυβέρνηση που ήμουν εγώ Υπουργός Οικονομικών, είχαμε φτιάξει ένα αναπτυξιακό πρότυπο; Ήταν η Ελλάδα 2020 που λέγαμε τότε, ήταν το 2014. Απέτυχε αυτό; Θυμίζω τότε είχαμε βάλει τρεις Οργανισμούς, το ΚΕΠΕ, το IOBE και τη McKinsey και παρήγαν τρεις τόμους, παχύτατους, αρκετά πιο λεπτομερείς από την Επιτροπή Πισσαρίδη σήμερα. Είχαμε πάει και σε μικρο-επίπεδο τότε.

Δυστυχώς, η κυβέρνηση που ήρθε μετά, δεν το ακολούθησε αυτό το πρόγραμμα, όμως δε μπορούμε να πούμε ότι αυτή τη στιγμή στο ερώτημα «οδεύουμε προς ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο;» η απάντηση είναι ναι. Δηλαδή πολλά από τα μέτρα που ελήφθησαν στα τρία προγράμματα, οδήγησαν προς αυτό.

Για παράδειγμα, αυτή τη στιγμή έχουν αυξηθεί με όλα τα μέτρα, οι κλάδοι των εμπορεύσιμων αγαθών, σε σχέση με τα μη εμπορεύσιμα, κατά περίπου 20% με 25%. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό, ως το πω έτσι, αποτέλεσμα που δεν είναι ορατό δια του γυμνού οφθαλμού. Αν δείτε όμως την προστιθέμενη αξία, την απασχόληση, τον όγκο, τις σχετικές τιμές, έχουμε ήδη μια σημαντική μετατόπιση, παρά το γεγονός ότι δεν ακολουθήθηκαν κατά πόδας οι προτάσεις τότε, του '14 για ένα αναπτυξιακό πρότυπο.

Δεύτερο θέμα: Νέοι δημοσιονομικοί στόχοι. Με τι τρόπο θα γίνει η μείωση του λόγου του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ; Σας το είπα ήδη: Προτιμούμε να γίνει με το αποτέλεσμα της χιονοστιβάδας, παρά με λιτότητα, παρά δηλαδή με το πρωτογενές πλεόνασμα. Αυτό σημαίνει ότι θα μείνουμε στο πρωτογενές έλλειμμα που έχουμε σήμερα; Όχι βέβαια.

Αυτό είναι μια εξαιρετική περίπτωση λόγω της πανδημίας. Πρέπει να επιστρέψουμε σε πρωτογενή πλεονάσματα, αλλά μικρά, ήπια και λελογισμένα και η έμφαση να είναι στη διαφορά μεταξύ ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης και επιτοκίου, στο αποτέλεσμα χιονοστιβάδας. Επίσης, η μείωση θα πρέπει να γίνει με τη μείωση δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ, όχι με αύξηση φορολογικών συντελεστών. Το αντίθετο, η Ελλάδα χρειάζεται μείωση φορολογικών συντελεστών και κυρίως χρειάζεται μείωση των συντελεστών στις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης.

Βελτίωση ανταγωνιστικότητας ήδη έχει επιτευχθεί, έχουμε τουλάχιστον από τα μέτρα των τριών προγραμμάτων προσαρμογής, υπάρχει μια σημαντική βελτίωση ανταγωνιστικότητας, κυρίως σε όρους μοναδιαίου κόστους εργασίας, δηλαδή εργασιακό κόστος ως προς την παραγωγικότητα, λιγότερο σε όρους σχετικών τιμών και πολύ λιγότερο στη λεγόμενη διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα.

Εκεί λοιπόν πρέπει να δώσουμε έμφαση και ορθώς η κυβέρνηση και η Επιτροπή Πισσαρίδη ρίχνει την έμφαση στην ολική παραγωγικότητα και στη διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα.

Ένα σημαντικό πρόβλημα σήμερα, για ν' αποφύγουμε αυτό που είπα, τα cliff effects, δηλαδή το να πέσουμε ξαφνικά στο γκρεμό, διότι το Δημόσιο στηρίζει πάρα πολύ την οικονομία, 24 δισεκατομμύρια ήταν τα μέτρα το 2020,

16 δισεκατομμύρια είναι το 2021 και είμαστε ακόμα στον Απρίλιο, υπάρχουν εγγυήσεις της Αναπτυξιακής Τράπεζας.

Όπως καταλαβαίνετε, αυτό το μέγεθος των δημοσιονομικών μέτρων δε μπορεί να συνεχιστεί για πολύ. Θα πρέπει λοιπόν, η άρση των μέτρων να γίνεται σταδιακά με την επίτευξη υψηλότερων ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης της επιτυχίας και η συνταγή της αποφυγής χρεοκοπιών επιχειρήσεων, ειδικά σε πληττόμενους κλάδους.

Και κυρίως, όπως είπα πριν, υψηλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης, δίκτυ ασφαλείας για εργαζομένους μη βιώσιμων επιχειρήσεων σε μη βιώσιμους κλάδους, επιτόκια χαμηλότερα του ονομαστικού ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης.

Πολύ μεγάλη σημασία θα παίξει το NGEU, το recovery fund μαζί με το ΕΣΠΑ. Θα έρθουν στην Ελλάδα περίπου 72 δισεκατομμύρια τα επόμενα 7 χρόνια. Άρα λοιπόν, η πρώτη μεταρρύθμιση, θα πρέπει να είναι μεταρρύθμιση του κράτους για να μπορέσουμε ν' απορροφήσουμε τα ποσά αυτά.

Ο ρόλος των Τραπεζών επίσης είναι σημαντικός, θα πρέπει να γίνει σημαντικός στην απορρόφηση αυτών των κονδυλίων, διότι τα 13 περίπου δισεκατομμύρια που θα έρθουν υπό μορφή δανεισμού, πρέπει να συμπληρωθούν από 13 επίσης δισεκατομμύρια, από τραπεζικό δανεισμό και εξάλλου οι Τράπεζες θα κάνουν την αξιολόγηση των ιδιωτικών επενδύσεων εδώ.

Επανέρχομαι και τελειώνω μ' αυτό που σας είπα στην αρχή. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προβλέπει 1,4 ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης μακροχρόνια στην Ελλάδα, δηλαδή μετά το 2026. Δεν είναι αυτό που έχουμε στο μυαλό μας. Μπορούμε να πείσουμε κάτι που κατά την άποψή μας και κατά την άποψη της Επιτροπής Πισσαρίδη αλλά και της δικής μας εδώ, της Τραπεζής Ελλάδος. Εμείς έχουμε δουλέψει πάρα πολύ ως Τράπεζα Ελλάδος, το μοντέλο που αποτίμησε τις οικονομικές επιπτώσεις του NGEU για την Ελλάδα.

Θεωρούμε απόλυτα εφικτό να επιτύχουμε 3,5% του ΑΕΠ την επόμενη δεκαετία. Βεβαίως, πώς θα γίνει αυτό; Με αύξηση της ολικής παραγωγικότητας με μέτρα δηλαδή που επηρεάζουν τη λεγόμενη διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα και μπορούμε μετά στη συζήτηση να πούμε ποια είναι αυτά κατά 1% με αύξηση του λόγου κεφάλαιο προς εργασία κατά 1,5% τα επόμενα χρόνια και με αύξηση του ρυθμού συμμετοχής, στην αγορά εργασίας κατά 1%.

Άρα λοιπόν, αυτά τα τρία μας κάνουν 3,5%, τα θεωρούμε απολύτως εφικτά, η μπάλα είναι στο δικό μας γήπεδο αν μου επιτρέψετε να χρησιμοποιήσω την έκφραση αυτή. Επίσης, όπως είπα πριν, με θέσπιση ενός διχτυού ασφαλείας, για τους εργαζόμενους που δουλεύουν σε κλάδους πληττόμενους ή σε επιχειρήσεις που θ' αποδειχθούν μη βιώσιμες μετά την πανδημία, ούτως ώστε να υπάρχει μετατόπιση πόρων εργασίας με ομαλό τρόπο σε πιο παραγωγικές επενδύσεις.

Προτεραιότητες λοιπόν, η απορρόφηση των 72 δισεκατομμυρίων ευρώ που έρχονται, φορολογική μεταρρύθμιση, δημόσιες επενδύσεις, ψηφιακός μετασχηματισμός, δικαιοσύνη, τρίγωνο γνώσης, πανδημία, κλιματική αλλαγή.. Συγνώμη, τελικά τα bullet points πήραν περισσότερο χρόνο.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Κύριε Διοικητά ήταν ένα tour de force πραγματικά η σύνδεση των τριών επιπέδων αλλά και ο πολυσχιδής τρόπος με τον οποίο καλύψατε το τι πρέπει να γίνει, νομίζω ότι θέτουν με άριστο τρόπο τις παραμέτρους του πώς θα ενισχυθεί η οικονομία της χώρας, πώς θα επιτευχθεί η οικονομική διάσταση της υψηλής στρατηγικής της χώρας. Αυτό δε σημαίνει ότι δε χρειάζεται μια περαιτέρω εξειδίκευση και κατανόηση των επιμέρους και νομίζω ότι σ' αυτό θα μας βοηθήσουν πολύ οι παρεμβάσεις και τα ερωτήματα των συνομιλητών σας.

Θα δώσω το λόγο στον κ. Κότιο και μετά θα πάρει το λόγο ο κ. Ψαλιδόπουλος και έπειτα η κα Λουρή.

A. ΚΟΤΙΟΣ: Ευχαριστώ πάρα πολύ για την πρόσκληση εσάς προσωπικά και το Συμβούλιο. Είμαι μέλος εξάλλου αυτής της προσπάθειας, αυτού του φορέα και είμαι πάρα πολύ χαρούμενος που διοργανώνεται αυτού του υψηλού επιπέδου η εκδήλωση. Θέλω να ευχαριστήσω και τον κ. Διοικητή που μας τιμά με την παρουσία του και να τον ευχαριστήσω για την εξαιρετική παρουσίαση που μας έκανε.

Πολλά από τα ερωτήματα που είχα, τα έχει ήδη απαντήσει γιατί ήταν πράγματι πάρα πολύ περιεκτική κι έχει επεκταθεί σε πολλά σημεία η εισήγησή του. Εγώ θα ήθελα στην πρώτη ερώτηση, να εστιάσω σ' αυτό που λέμε «παραγωγικό πρότυπο». Και λίγο θα τροποποιήσω την ερώτηση που έχω ετοιμάσει ελαφρώς μόνο, διότι έχει απαντηθεί ως ένα βαθμό.

Όλοι γνωρίζουμε, ότι μετά την έναρξη της κρίσης το 2009, στη χώρα μας σταδιακά αποκαλύφθηκαν η μία μετά την άλλη όλες οι διαρθρωτικές

αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας και μάλιστα θα έλεγα ότι παρά την ύπαρξη της πολιτικής προσαρμογής, σε μια πρόσφατη έρευνα που κάναμε, διαπιστώσαμε ότι οι περισσότερες είναι ακόμα εδώ, δεν έχουν θεραπευθεί γιατί δώσαμε μεγαλύτερη έμφαση στη μακροοικονομική προσαρμογή, στο δημόσιο χρέος και σε όλα αυτά τα μεγέθη.

Υπήρξαν κάποιες βελτιώσεις όπως είπε και ο κ. Διοικητής σε ορισμένα μεγέθη, όπως μια μικρή αύξηση των εξαγωγών, μια μικρή ελαφρά αλλαγή αλλά παρ' όλα αυτά η πανδημία έδειξε ότι το ελληνικό οικονομικό σύστημα είναι ιδιαίτερα τρωτό γιατί εξαρτάται από Υπηρεσίες οι οποίες είναι πολύ ευάλωτες στις διεθνείς κρίσεις, στις διεθνείς μεταβολές της ζήτησης.

Όπως είπε και ο κ. Διοικητής, πράγματι μετά το '11 εκπονήθηκαν, έχω καταμετρήσει πάνω από 6 σχέδια εθνικά, 3 τα οποία ανέφερε και άλλα 3 εν συνεχεία. Και η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ μάλιστα πριν φύγει, εκπόνησε ένα δικό της σχέδιο.

Και το τελευταίο σήμερα συζητούσαμε σ' ένα συνέδριο, το μεσημέρι, είναι το σχέδιο Πισσαρίδη και το σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας που φιλοδοξεί να οδηγήσει σ' ένα νέο πρότυπο. Ένα πρότυπο παραγωγικό, το οποίο όλοι συμφωνούμε ότι χρειάζεται η χώρα, πλην όμως αυτό για να υλοποιηθεί σε μια χώρα με τόσο έντονες αποκλίνουσες ιδεολογικές θέσεις και συστημικές αντιλήψεις των κομμάτων, δε γνωρίζω άλλη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση που να έχει κομματική γεωγραφία, κόμματα με τόσο αποκλίνουσες αντιλήψεις.

Στην Ελλάδα έχουμε κόμματα τα οποία θέλουν ν' αλλάξουν τελείως το οικονομικό και πολιτικό σύστημα. Σε μια τέτοια χώρα όπου και η κοινωνία φαίνεται να ταυτίζεται με πιο ακραίες αντιλήψεις, είναι δυνατό να υπάρξει μια σύνθεση για το πιο παραγωγικό πρότυπο θέλουμε; Είναι δυνατό να υπάρξει μια εθνική στρατηγική που να εξυπηρετεί, να βάζει στις ράγες, τις πολιτικές υλοποιήσεις ενός σχεδίου για την παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας και για τη μετάβαση σε μια πιο ανταγωνιστική, πιο εξωστρεφή οικονομία; Αυτή ήταν η απλή ερώτηση περί της δυνατότητας συναινέσεως.

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Κοιτάζτε, δε βλέπω για ποιο λόγο να μην υπάρχει συναίνεση, ας το πω έτσι, επειδή το τρέχον σχέδιο είναι, ας το πω έτσι, αυτό που η κυβέρνηση υποβάλλει και νομίζω θα δημοσιοποιηθεί την επόμενη εβδομάδα για

το NGEU, το οποίο στηρίζεται στην Επιτροπή Πισσαρίδη, η Επιτροπή Πισσαρίδη προφανώς έχει στηριχθεί και σε προηγούμενα σχέδια, άρα νομίζω ότι είναι πεδίο δόξης λαμπρό για συναίνεση εδώ. Δε βλέπω το λόγο.

Απ' ό,τι σας είπα, ήδη έχει ξεκινήσει, οδεύουμε προς το νέο αναπτυξιακό πρότυπο, υπάρχει ήδη μετατόπιση πόρων σημαντικών μάλιστα, της τάξεως του 25% σε όρους προστιθέμενης αξίας, από μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, σε εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες. Βεβαίως πρέπει να συνεχίσουμε και να ικανοποιούνται ορισμένοι, ως το πω έτσι, βασικοί κανόνες.

Αν θέλουμε ν' αυξήσουμε τις επενδύσεις που ξέρετε, η Ελλάδα είναι από τις πιο ευνοημένες χώρες στο NGEU, ως ποσοστό του ΑΕΠ αυτά τα 30,5 σε σταθερές τιμές δισεκατομμύρια ευρώ που θα πάρουμε, είναι περίπου διπλάσια από την κλείδα μας. Η κλείδα μας είναι 2%, δηλαδή 2,1% είναι όταν αγοράζει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ομόλογα, η ελληνική κλείδα είναι 2,1%. Τα ποσά που παίρνουμε, από το NGEU, είναι περίπου διπλάσια της κλείδας μας.

Άρα λοιπόν η Ελλάδα είναι από τις μεγάλες ωφελημένες χώρες από τα ποσά αυτά. Δε βλέπω λοιπόν το λόγο γιατί να μην υπάρχει μια συναίνεση στο πώς θα διοχετευθούν τα χρήματα αυτά, σε ποιους κλάδους. Εξάλλου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είπε, Πράσινη Ανάπτυξη, ψηφιακή τεχνολογία, κοινωνική συνοχή, απασχόληση και κυρίως επενδύσεις με προστιθέμενη αξία. Άρα λοιπόν δε βλέπω ποιος θα μπορούσε να διαφωνήσει.

A. ΚΟΤΙΟΣ: Ευχαριστώ.

M. ΨΑΛΙΔΟΠΟΥΛΟΣ: Να ευχαριστήσω κι εγώ το Συμβούλιο Διεθνών Σχέσεων για την τιμητική πρόσκληση και ειδικά τον Διοικητή για την τόσο εμπειριστατωμένη παρουσίασή του.

Φέτος, εκτός από τα 200 του πολέμου της ανεξαρτησίας, γιορτάζουμε και τα 40 χρόνια προσχώρησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενταχθήκαμε μέσω αυτής στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας και ακολούθησε και η παγκοσμιοποίηση βέβαια, που μας εξειδίκευση περισσότερο στις υπηρεσίες ως πηγή του ΑΕΠ στη χώρα, που ήταν πάντα σημαντικό συστατικό στοιχείο του ΑΕΠ.

Η γεωργία πάντως και η βιομηχανία συρρικνώθηκαν υπέρ των Υπηρεσιών ακόμα πιο πολύ, ενώ παράλληλα αποκτήσαμε και μια σταθερή ροή κοινοτικών πόρων, που βοήθησαν τη χρηματοδότηση δράσεων και έργων στην

Ελλάδα. Πώς αξιολογείτε προσωπικά κ. Διοικητά και η Τράπεζα της Ελλάδος συνολικά, το ισοζύγιο του δούναι και λαβείν μεταξύ Ελλάδος και Ευρωπαϊκής Ένωσης; Πρέπει η Ελλάδα ν' αποβλέψει σε μια νέου τύπου στρατηγική μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση στην οποία βρίσκεται; Ποια είναι η γνώμη σας;

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Νομίζω ότι αυτή τη στιγμή ελάχιστοι στην Ελλάδα αμφισβητούν την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας και την πορεία μέσα στην ευρωζώνη, άρα λοιπόν το ερώτημά σας φαντάζομαι είναι πώς θα βελτιώσουμε τη θέση μας μέσα στην ευρωζώνη.

Κατ' αρχάς η συνοχή της ζώνης του ευρώ, δεν έχει εκφραστεί μόνο με τα ποσά που είναι σημαντικά, που παίρνουμε από τότε που ξεκινήσαμε να είμαστε μέλη, συνήθως παίρνουμε ένα 4% με 5% net το χρόνο, είναι η καθαρή μας δόσοληψία, από τότε που μπήκαμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση και συνεχίζεται ακόμα και σήμερα. Μπορεί να μην είναι 5%, είναι όμως 3% νομίζω.

Άρα λοιπόν, προκειμένου να προσαρμόσουμε τις δομές μας, παίρνουμε κάθε χρόνο ένα σημαντικό ποσό. Το δούναι και λαβείν, είναι της τάξης του 3% με 4%. Ακόμα περισσότερο, κατά τη διάρκεια της κρίσης, από το 2010 και μετά, η Ελλάδα έτυχε ίσως της μεγαλύτερης βοήθειας που έχει δοθεί ποτέ στην οικονομική ιστορία σε χώρα, με τους όρους που έχει δοθεί, αυτή τη στιγμή δηλαδή μπορέσαμε και αναχρηματοδοτήσαμε το χρέος μας όλο, πήραμε δηλαδή περίπου 280 δισεκατομμύρια δάνεια.

Το μέσο επιτόκιο δανεισμού, αυτό που λέμε effective interest rate, είναι περίπου 1,5%, το χρέος αυτό διακρατείται από επίσημους φορείς, χώρες και Οργανισμούς και έχει διάρκεια 20 χρόνια. Νομίζω είναι πολύ λίγες χώρες στον πλανήτη που έχουν, ας το πω έτσι, αυτή την τεράστια μετατόπιση πόρων προς όφελός τους.

Σαφώς νομίζω ότι περιέγραψα στην ομιλία μου, να μην τα ξαναπώ, ποια θα πρέπει να είναι η πολιτική από τώρα και στο εξής και θα πρέπει εμείς να προσπαθήσουμε να τα παλέψουμε, να τα πετύχουμε αυτά. Δηλαδή όχι πια προκυκλικότητα στη δημοσιονομική πολιτική, ένα πολύ πιο ευέλικτο Σύμφωνο Σταθερότητας και μια νομισματική πολιτική που ποτέ δε θα μας εξαιρεί.

Διότι η δικαιολογία, που ίσως ορισμένοι επικαλεστούν, ότι δεν έχουμε επενδυτική βαθμίδα, αυτό οφείλεται σε λάθη του παρελθόντος, τα οποία δε μπορέσαμε λόγω της κρίσης, όταν το χρέος λόγω της πανδημίας πετάχτηκε

πια στο 205%, ενώ είχαμε μπει, ας το πω έτσι, σε μια πορεία που θα μπορούσαμε να πάρουμε επενδυτική βαθμίδα σχετικά γρήγορα, αυτό τώρα βεβαίως πηγαίνει πίσω με τόσο υψηλό χρέος.

Αυτό όμως δε σημαίνει, κατά την άποψή μου δεν είναι λόγος να εξαιρεθούμε από κανονικά προγράμματα νομισματικής πολιτικής. Δηλαδή η δική μου επιθυμία και θα προσπαθήσω να κάνω ό,τι μπορώ γι' αυτό, είναι να μη βγούμε ποτέ από την κανονικότητα, ακόμη και αν σταματήσουν τα κανονικά προγράμματα, με τη δικαιολογία ότι δεν έχουμε επενδυτική βαθμίδα.

Βεβαίως γι' αυτό, συν Αθηνά και χείρα κίνει, θα πρέπει κι εμείς με τις μεταρρυθμίσεις που κάνουμε να έχουμε πολύ υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, να προχωρήσουμε στην οικονομία εκεί που υπάρχουν κενά, για να μπορέσουμε να πείσουμε ότι αξίζουμε να συμπεριληφθούμε στην κανονικότητα όποτε αυτή επανέλθει.

E. ΛΟΥΡΗ: Να ευχαριστήσω κι εγώ με τη σειρά μου το Συμβούλιο και τον κ. Χατζηεμμανουήλ για την πρόσκληση και το Διοικητή γι' αυτή την πολύ περιεκτική και ζωντανή εισήγηση που έκανε. Εγώ θα εστιάσω στον τραπεζικό τομέα.

Κύριε Διοικητά, όπως μας είπατε, από την αρχή της κρίσης της πανδημίας, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ακολούθησε διευκολυντική νομισματική πολιτική. Μάλιστα, ειδικά για την Ελλάδα, όπως τονίσατε, υιοθέτησε την εξαίρεση της αποδοχής εξασφαλίσεων χωρίς επενδυτική διαβάθμιση, το waver, ώστε να επωφεληθούν εξίσου με τις άλλες Ευρωπαϊκές Τράπεζες και οι Ελληνικές.

Έτσι, η χρηματοδότηση των Τραπεζών μας, είναι απρόσκοπτη και ενίοτε με αρνητικό επιτόκιο. Το ερώτημα είναι: Φτάνει αυτή η διευκολυντική πολιτική στην πραγματική οικονομία; Είναι οι Τράπεζες σε θέση να χρηματοδοτήσουν άνετα επιχειρήσεις και νοικοκυριά; Αν δε φτάνει, πράγμα για το οποίο υπάρχουν παράπονα, τι θα έπρεπε να γίνει για να φτάσει;

Γιατί οι Τράπεζες δε μπορούν ν' ανταποκριθούν ανάλογα με τις διευκολύνσεις που δέχονται, παρ' όλο που θα ήθελαν υποθέτω, καθ' ότι έτσι θα αύξαναν την κερδοφορία τους; Τι φοβούνται; Ποια προβλήματα τις κρατάνε πίσω και πώς προτείνετε ν' αντιμετωπισθούν για να μπορέσουν οι Τράπεζες ν' αναλάβουν ξανά το διαμεσολαβητικό τους ρόλο και να ενισχύσουν τις επενδύσεις και την ανάπτυξη;

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Πολύ περιεκτική ερώτηση κα Λουρή. Φτάνει η χρηματοδότηση αλλά όχι στον επιθυμητό βαθμό. Τι εννοώ μ' αυτό: Οι Τράπεζες φέτος, η πιστωτική επέκταση μετά από χρόνια είναι θετική, κυρίως προς τις επιχειρήσεις, στον ιδιωτικό τομέα, στα νοικοκυριά είναι αρνητική ακόμα, δηλαδή τα καθαρά δάνεια, τα καθαρά που δίνονται στα νοικοκυριά έχουν ακόμα αρνητικό πρόσημο, το ποσοστό μεταβολής, αλλά στο σύνολο της οικονομίας, στο σύνολο μάλλον του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας, υπάρχει θετικό πρόσημο της τάξης του 5% περίπου.

Αυτό είναι λιγότερο από το πρόσημο που υπάρχει στην υπόλοιπη ευρωζώνη και παρά το γεγονός ότι υπάρχουν εγγυήσεις κρατικές σε πολλά από τα οποία δάνεια που δίνουν οι Τράπεζες, κυρίως προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Άρα λοιπόν, η αλήθεια είναι ότι υπάρχει πιστωτική επέκταση θετική σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, αλλά όμως από την άλλη πλευρά, είναι σχετικά μικρή αν λάβεις υπ' όψιν την τεράστια ένεση ρευστότητας με αρνητικά επιτόκια, όχι ενίοτε, είναι με αρνητικά επιτόκια τώρα, που έχουν λάβει οι εμπορικές Τράπεζες από το ευρωσύστημα, δηλαδή από την Τράπεζα της Ελλάδος στην ουσία γιατί όπως ξέρετε, αυτά τα προγράμματα δεν είναι risk shared, η κάθε Κεντρική Τράπεζα δανειοδοτεί τη δική της κυβέρνηση, μάλλον παίρνει ομόλογα απ' τη δική της κυβέρνηση και κυρίως χρηματοδοτεί τις δικές της Τράπεζες. Κυρίως, όχι αποκλειστικά.

Πάντως είναι ένα πανευρωπαϊκό φαινόμενο, δεν είναι ελληνικό μόνο. Ούτε στην Ευρώπη θεωρούμε ότι είναι επιθυμητή η μεταβολή της χρηματοδότησης προς τον τομέα της οικονομίας. Διότι δεν είναι μόνο η ρευστότητα που δίνουμε στις Τράπεζες, είναι και η χαλάρωση των εποπτικών κανόνων. Αυτή τη στιγμή δεν ισχύουν οι εποπτικοί κανόνες που ίσχυαν.

Οι Τράπεζες τι φοβούνται: Φοβούνται την επόμενη μέρα. Φοβούνται ότι η επόμενη μέρα μπορεί αν έχει σημαντικά κόκκινα δάνεια, και δε λέω αυτά, διότι πολλοί λένε, «μα, τα μορατόρια έχουν τελειώσει και τα κόκκινα δάνεια δεν έχουν αυξηθεί». Δεν εννοώ αυτό. Εννοώ την επόμενη μέρα όταν σταματήσει και το Δημόσιο να πληρώνει τα τοκοχρεολύσια δανείων πολλών επιχειρήσεων, που συνεχίζει ακόμα, ως ένα βαθμό. Λιγότερο από πριν, αλλά συνεχίζει ακόμα.

Άρα, το πόσα κόκκινα δάνεια θα βγουν, θα κριθεί όταν σταματήσει όλη αυτή η έκτακτη βοήθεια η οποία δίνεται σήμερα. Οι Τράπεζες λοιπόν φοβούνται το πόσα κόκκινα δάνεια θα βγουν. Επίσης, οι ελληνικές Τράπεζες, αυτό το φοβούνται όλες, οι ελληνικές Τράπεζες όμως τι έχουν παραπάνω από τις ευρωπαϊκές Τράπεζες: Έχουν ακόμα ένα πολύ μεγάλο ποσοστό κόκκινων δανείων από την προηγούμενη κρίση.

Αυτό έχει μειωθεί μεν, είχε φτάσει σ' ένα πολύ μεγάλο ύψος το Μάρτιο του 2016, είχε φτάσει σε περίπου 116 δισεκατομμύρια, τώρα έχει πέσει στα 47 δισεκατομμύρια αλλά και τα 47 δισεκατομμύρια είναι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, είναι περίπου το 30 και κάτι τοις εκατό των δανείων που δίνονται.

Αυτή η κυβέρνηση έχει δώσει πολλούς πόρους και εξ αυτού του λόγου μειώθηκαν τόσο πολύ. Δίνει κρατικές εγγυήσεις για το πρόγραμμα «Ηρακλής», για να μπορέσουν να μειωθούν τα κόκκινα δάνεια και γι' αυτό εξάλλου έχουν μειωθεί. Υπάρχει όμως κι ένα άλλο πρόβλημα που το έχει αναδείξει η Τράπεζα της Ελλάδος.

Είναι η αναβαλλόμενη φορολογική απαίτηση, που αυτός είναι ένας τεχνικός όρος, είναι μια διμερής σχέση κυβέρνησης – κράτους και Τραπεζών, που λόγω του PSI που οι Τράπεζες είχαν υποστεί ζημίες, υποτίθεται αυτές οι ζημίες επιτρέπουν στις Τράπεζες να μην πληρώσουν φόρους από τα κέρδη που θα έχουν, για πολλά χρόνια, για 20 χρόνια.

Αυτό όμως έχει ανέβει πολύ ψηλά, αυτό το κομμάτι της αναβαλλόμενης φορολογικής απαίτησης η οποία θεωρείται κεφάλαιο, πλέον όμως αυτά είναι κεφάλαια μη καταβεβλημένα, είναι μια υπόσχεση του Δημοσίου προς τις Τράπεζες. Το πρόβλημα είναι, όλες οι Ευρωπαϊκές Τράπεζες, έχουν αλλά έχουν της τάξης του 10%, 15%.

Στην Ελλάδα, αυτό το ποσοστό ξεπερνά το 60%. Αυτό δημιουργεί ένα πρόβλημα, όχι τόσο σοβαρό όσο είναι τα κόκκινα δάνεια, όπως ξέρετε, η Τράπεζα της Ελλάδος έχει προτείνει μια λύση, ας το πω έτσι, μια εταιρεία διαχείρισης ενεργητικού.

Ή, προτείνουμε, εάν δε γίνει δεκτή αυτή από την κυβέρνηση, πάντως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το προτείνει στο blueprint, είναι η νούμερο ένα λύση που προτείνει, βεβαίως υπάρχουν κι άλλες λύσεις, θα πρέπει να βρούμε ίσως μια εναλλακτική λύση που θα μειώσει και τον αναβαλλόμενο φόρο, για να

μπορέσουν οι ελληνικές Τράπεζες να επιστρέψουν στην κανονικότητα για να μπορέσουν να διαδραματίσουν το ρόλο που πρέπει να διαδραματίσουν. Σαφώς όμως είναι σε καλύτερη μοίρα απ' ό,τι ήταν παλαιότερα.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Να παρακαλέσω την κα Λουρή να κάνει αυτή και την επόμενη ερώτηση, για να στραφούμε στην αντίθετη κατεύθυνση μετά.

Ε. ΛΟΥΡΗ: Άλλη μία ερώτηση για τον τραπεζικό τομέα. Το διάστημα 2011-2015, έγινε μια σειρά από εξυγιάνσεις Τραπεζών, οι οποίες δε μπορούσαν να καλύψουν τις κεφαλαιακές τους ανάγκες και ταυτόχρονα δε θεωρήθηκαν συστημικές. Θυμίζω την Αγροτική, το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο και πολλές άλλες.

Οι Τράπεζες αυτές, αφού εξυγιάνθηκαν, απορροφήθηκαν από τις 4 συστημικές Τράπεζες και έτσι, το τραπεζικό σύστημα, υπέστη μεγάλη συγκέντρωση, με αντιστάθμισμα βέβαια, τη σταθεροποίησή του. Έτσι, οι 4 συστημικές Τράπεζες, ελέγχουν σήμερα πάνω από το 95% των περιουσιακών στοιχείων του τραπεζικού κλάδου.

Η συγκέντρωση αυτή τους έδωσε μονοπωλιακή δύναμη και μια γνωστή απόρροια αυτής της μονοπωλιακής δύναμης, είναι η μείωση της ποιότητας και της ποικιλίας των προσφερομένων προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς και η αύξηση των τιμών. Σήμερα, οι πελάτες των Τραπεζών παραπονούνται ότι έχουν μειωθεί τα υποκαταστήματα, η εξυπηρέτησή τους έχει δυσκολέψει και πληρώνουν μεγάλες προμήθειες.

Πιστεύετε ότι αυτή η συγκέντρωση ήταν αναπόφευκτη; Μπορεί να δούμε ακόμα μεγαλύτερη συγκέντρωση στο μέλλον;

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Η συγκέντρωση που έγινε ναι, ήταν αναπόφευκτη, διότι συρρικνώθηκε πάρα πολύ η καταθετική βάση, συρρικνώθηκε το ΑΕΠ, άρα νομίζω ότι τα προβλήματα συστημικής σταθερότητας που δημιουργήθηκαν στο τραπεζικό σύστημα, απαιτούσαν τη συγχώνευση Τραπεζών, όπως και την ανακεφαλαιοποίησή τους, όπως έγινε.

Για όσους ενδιαφέρονται, στην ομιλία μου στη Βουλή πριν από δύο εβδομάδες περίπου, εξήγησα ακριβώς τι έγινε τα προηγούμενα χρόνια κατά τη διάρκεια της κρίσης και μέχρι σήμερα στο τραπεζικό σύστημα. Εάν συνεχιστεί αυτή η συγκέντρωση, θα έλεγα όχι για τις 4 μεγάλες, δε βλέπω ότι τα 4 πόδια του τραπεζιού μπορεί να γίνουν 3, θεωρώ ότι δεν υπάρχει πόρος για

περισσότερη συγχώνευση. Μεταξύ των μικρότερων συνεταιριστικών, δε θα το απέκλεια.

Ε. ΛΟΥΡΗ: Ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Λιτή και ευθεία απάντηση κ. Διοικητά, χωρίς υπεκφυγές. Δε θα γίνει το αυτοκίνητο τρίκυκλο μας λέτε.

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Ακριβώς!

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Κύριε Ψαλιδόπουλε έχετε το λόγο.

Μ. ΨΑΛΙΔΟΠΟΥΛΟΣ: Θα ήθελα να επανέλθω σε κάτι που ο Διοικητής μας μίλησε, αλλά που νομίζω ότι αξίζει τον κόπο να κάνει μια προσπάθεια να μας επαναλάβει πιο συμπυκνωμένα την άποψή του. Και αναφέρομαι στο δημόσιο χρέος της Ελλάδας, που σήμερα διαβάζαμε ότι κυμαίνεται περί το 205% του ΑΕΠ.

Η ανάπτυξη της οικονομίας μετά την πανδημία θα μειώσει αυτό το ποσοστό ανάλογα και με το ρυθμό ανάπτυξης, όμως μπαίνει ένα ερώτημα σχετικά με τη δυνατότητα της χώρας να προσελκύσει ξένα κεφάλαια, να λειτουργήσει με ρυθμούς κανονικότητας, όταν υπάρχει ένα τέτοιο βάρος στις πλάτες της οικονομικής πολιτικής.

Είναι σωστό βέβαια όπως μας είπατε, ότι το χρέος της χώρας βρίσκεται σε θεσμικούς επενδυτές αυτή τη στιγμή, στον ESM κυρίως. Πρέπει ν' αναπτύξουμε κάποια στρατηγική ενόψει της μελλοντικής διαπραγμάτευσης που θα γίνει με τον ESM που θα αφορά την αποπληρωμή του χρέους μετά το 2032 και την ανάγκη να μείνουν τα τοκοχρεολύσια μέσα στο εύρος του 15%, 20% που μας είπατε;

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Μέχρι το '32, το χρέος είναι βιώσιμο, δεν το αμφισβητεί κανείς αυτό, ούτε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο που έχει τον πιο αυστηρό ορισμό του χρέους, που βάζει μέσα ήδη και τους κεφαλαιοποιημένους στόχους. Αν δείτε ας πούμε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για το '20 λέει ότι το δημόσιο χρέος είναι 210%, όχι 205% που λέμε εμείς. Γιατί το IMS βάζει μέσα και τους κεφαλαιοποιημένους τόκους για παράδειγμα.

Παρ' όλα αυτά και το IMS θεωρεί ότι μέχρι το 2032, το χρέος είναι βιώσιμο, δηλαδή και θα μειώνεται και τα τοκοχρεολύσια είναι γύρω στο 15% του ΑΕΠ. Το '32, θα πληρωθούν οι τόκοι που σήμερα κεφαλαιοποιούνται, που έχουν

περίοδο χάριτος, από το 3^ο μνημόνιο. Μιλάμε τώρα για 12 χρόνια από σήμερα, είναι μεγάλη η απόσταση.

Θα πρέπει όμως, για να έχουμε ισχυρή, ας το πω έτσι, διαπραγματευτική θέση, να πετύχουμε πολύ υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, ούτως ώστε ο παρανομαστής ν' ανέβει, να έχουμε ρίξει πολύ το δημόσιο χρέος τότε, η πανδημία δυστυχώς το ανέβασε, δηλαδή μας έφερε λίγο πίσω στο στόχο αυτό αλλά και πάλι όμως, σε αντάλλαγμα πήραμε τα χρήματα αυτά, τα 32 δισεκατομμύρια από το NGEU που δεν τα περιμέναμε.

Εν μέρει αυτά αντισταθμίζουν το κόστος της πανδημίας, εμείς όμως πρέπει να τα μοχλεύσουμε αυτά με μεταρρυθμίσεις και με άλλες επενδύσεις για να μπορέσουμε να επιτύχουμε αυτό που είπα πριν, το μεγάλο ζητούμενο, υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Έχουμε περιθώριο, ακόμα το παραγωγικό κενό είναι αρνητικό και μεγάλο και μπορούμε να το επηρεάσουμε με τη βελτίωση της ολικής παραγωγικότητας της οικονομίας.

Άρα λοιπόν η συνταγή μου και η συμβουλή μου προς την κυβέρνηση είναι μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις. Αυτό είναι για μένα η καλύτερη συνταγή για να είμαστε σε όσο πιο, ας το πω έτσι, δυνατή θέση το '32.

M. ΨΑΛΙΔΟΠΟΥΛΟΣ: Ευχαριστώ.

A. ΚΟΤΙΟΣ: Θα ξεκινήσω από εκεί που τελείωσε ο κ. Υποδιοικητής, από το ζήτημα των επενδύσεων. Συμφωνούμε νομίζω όλοι σ' αυτή τη χώρα, ότι χρειάζονται πάρα πολύ μεγάλες αυξήσεις στις συνολικές επενδύσεις. Το 2019, μια χρονιά πριν από την κρίση της πανδημίας, είχαμε μόλις 11% του ΑΕΠ συνολικές επενδύσεις, ήταν το μισό του μέσου όρου της Ένωσης και το χαμηλότερο στις 27 χώρες.

Ενδεικτικά, επειδή μιλάμε για μεγάλη στρατηγική, τότε είχε 3% του ΑΕΠ στις επενδύσεις. Υπάρχουν κάποιες εκτιμήσεις που λένε ότι τα τελευταία 20 χρόνια δημιουργήθηκε ένα επενδυτικό κενό πάνω από 160 δις. Συνεπώς, θέλουμε γρήγορους ρυθμούς ανάπτυξης, θέλουμε μια αλλαγή του παραγωγικού προτύπου, αλλά αυτό για να επιτευχθεί, θέλουμε μια πολύ μεγάλη αύξηση των συνολικών επενδύσεων, σαφώς άνω του 20% του ΑΕΠ για πολλά χρόνια.

Όπως είναι τα πράγματα με την κατάσταση των επιχειρήσεων, με την κατάσταση του τραπεζικού συστήματος, με το γεγονός ότι η συνολική εθνική κατανάλωση εξακολουθεί να είναι πάρα πολύ υψηλή σε σχέση με τις

αποταμιεύσεις και με τη διαπίστωση ότι διαχρονικά δεν είμαστε ο πιο ελκυστικός τρόπος προσέλκυσης άμεσων ξένων επενδύσεων, είμαστε κι εδώ στους ουραγούς εδώ και πολλά χρόνια, σε σχέση με άλλες χώρες, αναρωτιέμαι πώς θα μπορέσουμε ν' αυξήσουμε τις συνολικές επενδύσεις στη χώρα μας, προκειμένου να μπούμε σε μια τροχιά βιώσιμης, διατηρήσιμης ανάπτυξης.

Είναι τελικά μόνο οι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυτοί που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για επενδύσεις, δημόσιες και ιδιωτικές; Και αν κάτι δεν πάει καλά με την απορρόφηση και την αποτελεσματικότητα των εισροών, διότι γνωρίζουμε όλοι ότι το Ταμείο Ανάκαμψης είναι πολύ βραχυπρόθεσμο πρόγραμμα και θα πρέπει πολύ γρήγορα να ενεργοποιηθεί το σύνολο της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας για ν' ανταποκριθεί σ' αυτή τη θετική πρόκληση κατά τ' άλλα που μας δίνεται;

Αυτό είναι το ερώτημα, η αγωνία μας για την αύξηση των επενδύσεων στο μέλλον. Ευχαριστώ.

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Η έμφαση στο παραγωγικό κενό και τα νούμερα είναι λίγο διαφορετική. Τα νούμερα που αναφέρατε εσείς, έχουν μέσα και τις επενδύσεις σε κατοικίες όπου ήταν το μεγάλο μπουμ στην Ελλάδα τα προηγούμενα χρόνια. Κατά 78% έχουν πέσει οι επενδύσεις σε κατοικίες και αυτές είναι που έχουν δημιουργήσει το μεγάλο κενό. Ευτυχώς, όχι τόσο οι παραγωγικές επενδύσεις.

Το παραγωγικό κενό, αυτό που αναφέρατε, τα 160 δις, προκύπτει από τη σύγκριση αυτών των τεράστιων, ας το πω έτσι, επενδύσεων σε οικοδομές στην Ελλάδα τα προηγούμενα χρόνια, με τ' αντίστοιχα νούμερα στην ευρωζώνη. Κι έτσι λοιπόν βγαίνουν αυτά τα 160 δισεκατομμύρια. Στην πραγματικότητα όμως δεν είναι έτσι.

Εμείς έχουμε έναν διαφορετικό υπολογισμό του επενδυτικού κοινού, το οποίο θεωρούμε ότι είναι 64 δισεκατομμύρια, το οποίο προκύπτει ως εξής: 55 δισεκατομμύρια από την πτώση των επενδύσεων σε κατοικία και 10 δισεκατομμύρια μόνο, 9,5 για την ακρίβεια, σε βιομηχανικές επενδύσεις.

Επομένως, ο παραγωγικός ιστός, ευτυχώς, δεν έχει θιγεί τόσο πολύ από τη μείωση, δηλαδή τα νούμερα δεν είναι τόσο τραγικά αν τα δούμε λίγο σε παραγωγικές και μη παραγωγικές επενδύσεις. Τα επόμενα χρόνια, προβλέπουμε μια σημαντική αύξηση των επενδύσεων με το NGEU, της τάξης του 16%-17% το χρόνο αύξηση. Συνολικών επενδύσεων, δημόσιων και ιδιωτικών.

Αυτές οι επενδύσεις μπορούν να μας δώσουν τα νούμερα που σας είπα πριν, δηλαδή ο λόγος κεφαλαίου εργασίας ν' αυξάνει 1,5% το χρόνο, η ολική παραγωγικότητα 1% και με την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών για παράδειγμα στην παραγωγική διαδικασία, άλλο 1% μπορούμε να φτάσουμε το 3,5% μέσο ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης για τα επόμενα 10 χρόνια.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Προτού κάνει το τελευταίο του ερώτημα ο κ. Κότιος, θα μου επιτρέψετε ένα πολύ σύντομο δικό μου ερώτημα σχετικό με αυτό που είπε ο κ. Πρύτανης:

Δε φοβάστε κ. Διοικητά καθόλου το ενδεχόμενο να έχουμε μεν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης αλλά να επαναληφθεί το φαινόμενο μιας μη διατηρήσιμης ανάπτυξης του τύπου που γνωρίσαμε και με τα πακέτα Ντελόρ αλλά και πολύ πιο πρόσφατα, στη δεκαετία του 2000, όπου θα τραβά το non tradable κομμάτι της οικονομίας, εξαιτίας της υπερβάλλουσας ρευστότητας, στην ανάπτυξη και όλοι θα είναι χαρούμενοι αλλά και αντιστάσεις θα υπάρχουν σ' αυτό που ο ίδιος προσδιορίσατε ως στόχο και τελικώς, η ανάπτυξη αυτή θα προσκρούσει κάποια στιγμή στα φαινόμενα του εξωτερικού ισοζυγίου αλλά και της εξαντλήσεως αυτού του μοντέλου; Αναφέρατε μόνος σας το θέμα της οικοδομής.

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Αυτό εξαρτάται από μας. Το ερώτημά σας είναι πάρα πολύ βάσιμο, υπάρχει αυτός ο κίνδυνος, αλλά ελπίζω να έχουμε μάθει το μάθημα της κρίσης. Ο προηγούμενος Διοικητής της Ευρωπαϊκής Τράπεζας, όταν ξέσπασε η κρίση, σε κάθε του ομιλία κουβαλούσε κι ένα διάγραμμα. Έδειχνε πόσο αυξήθηκαν οι μισθοί στην Ελλάδα, ειδικά στο Δημόσιο, σε σχέση με τις άλλες χώρες.

Είχε την Ελλάδα και την Ιταλία και την υπόλοιπη Ευρώπη μετά κι έλεγα «ορίστε για ποιο λόγο». Είχε το ρυθμό μεταβολής παραγωγικότητας από τη μια μεριά κι από την άλλη μεριά είχε το ρυθμό μεταβολής μισθών και συντάξεων. Και μάλιστα μισθολογικής δαπάνης, να το πω έτσι και συντάξεων. Έβλεπες, η ψαλίδα ανέβαινε έτσι.

Ένα διδακτορικό που κάνει μια φοιτήριά μου τώρα στο Πανεπιστήμιο, ακριβώς κοιτάζουμε αυτό το πράγμα. Τα προηγούμενα χρόνια, μαζί οι αμοιβές των παραγωγικών συντελεστών, οι αμοιβές, όχι η μεταβολή, πώς συσχετιζόνταν μ' έναν, ας το πω έτσι, δείκτη παραγωγικότητας; Θα δείτε ότι στην

Ελλάδα, σε σχέση με το benchmark που είναι η Γερμανία, η ψαλίδα άνοιξε διαρκώς. Άρα, δεν ήταν, ας το πω έτσι, έκπληξη, που τελικά δημιουργήθηκε η ελληνική κρίση, όπως δημιουργήθηκε.

Αυτό δεν πρέπει να επαναληφθεί. Πρέπει να είναι όλα λελογισμένα. Δε μπορούμε να δαπανούμε κάτι που έλεγε ο μακαρίτης ο Παπαλεξόπουλος, ο Θεόδωρος, πάνω από τις δυνάμεις μας. Μπορείς να το κάνεις μια χρονιά, δυο χρονιές, τρεις χρονιές, δε μπορείς να το κάνεις όμως επ' άπειρον, γιατί κάποτε θα δημιουργηθεί η φούσκα και θα σκάσει.

Άρα λοιπόν, το ερώτημά σας είναι βάσιμο και ελπίζω να έχουμε διδαχθεί τα μαθήματα του παρελθόντος. Να που χρειάζεται συναίνεση για παράδειγμα. Δε μπορεί οι αμοιβές του κεφαλαίου και της εργασίας, τα βάζω και τα δυο μαζί για να μην παρεξηγηθώ, γιατί η εργασία που σας είπα πριν, δεν αφορά μόνο το unit labor cost, αφορά και το unit capital cost.

Άρα λοιπόν, δε μπορεί οι αμοιβές των συντελεστών της παραγωγής ν' αυξάνονται επί πολύ χρονικό διάστημα, περισσότερο από τη μεταβολή της ολικής παραγωγικότητας.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Και να μπορούμε στον τελευταίο κύκλο των ερωτήσεων. Κύριε Πρύτανη.

A. ΚΟΤΙΟΣ: Αυτός είναι ο ρόλος μας σήμερα, να ρωτάμε τον κ. Διοικητή για τα προβλήματα, δυστυχώς όχι για ευχάριστα πράγματα για την ελληνική οικονομία, διότι αυτά θέλουμε να ξεπεράσουμε προκειμένου ν' ατενίσουμε το μέλλον με πιο μεγάλη αισιοδοξία.

Θ' αναφερθώ σε δυο προβλήματα: Όσες φορές κι αν ασχοληθεί κανείς, είναι πάρα πολύ δύσκολο να τ' αντιμετωπίσει. Έχουν και τα δυο να κάνουν με δυο πρωτιές της χώρας μας. Αρνητικές πρωτιές, δυστυχώς. Στη χώρα μας ίσως έχουμε τα μεγαλύτερα δίκτυα εξάρτησης στην αγορά εργασίας. Ένας δουλεύει για να θρέψει άλλους 2 συν τον εαυτό του, 3. Έχουμε το χαμηλότερο ποσοστό ενεργού ενεργητικού δυναμικού στην και εάν βγάλουμε τους ανέργους οι ενεργοί είναι 1 προς 3 περίπου.

Άρα είναι πάρα πολύ δύσκολο προφανώς να υπάρξει ευημερία όταν ένας δουλεύει με τα εισοδήματα τα οποία έχουν πέσει για να συντηρήσει ικανοποιητικά άλλους δύο.

Υπάρχει και μια άλλη αρνητική πρωτιά δυστυχώς, η οποία ίσως είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα κατά την ταπεινή μου άποψη στην Ελλάδα. Είναι το συνταξιοδοτικό. Στη χώρα μας, στην καλύτερη περίπτωση 1,3 δουλεύουν για να λάβει σύνταξη 1 έχοντας το αναδιανεμητικό σύστημα.

Τουλάχιστον 4,5 πρέπει να εργάζονται για να διασφαλίσουν τη σύνταξη σε ένα συνταξιούχο. Άρα τι κάνουμε; αναγκαζόμαστε να αφαιρούμε πόρους, να αντλούμε πόρους μέσω της φορολογίας και μέσω του προϋπολογισμού να χορηγούμε περίπου 10% του ΑΕΠ μας για να καλύπτουμε τα κενά στο συνταξιοδοτικό και ασφαλιστικό σύστημα.

Αυτοί είναι πόροι που πάνε για κατανάλωση. Αν βάλουμε και τους μισθούς πιάνουμε γύρω στο 28,5% του ΑΕΠ που είναι καταναλωτικές δαπάνες του δημοσίου για το ασφαλιστικό και για τους μισθούς. Είναι το υψηλότερο ποσοστό δυστυχώς στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Με 16,5% η συνταξιοδοτική δαπάνη είναι επίσης το υψηλότερο ποσοστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Πώς είναι δυνατόν λοιπόν να αντιμετωπίσουμε αυτά τα προβλήματα και να μείνουν πόροι για πραγματικές επενδύσεις και για να στηρίξουμε την πραγματική οικονομία και τη βιώσιμη ανάπτυξη, όταν δυστυχώς είμαστε αναγκασμένοι περίπου το 1/3 του ΑΕΠ μας να το δίνουμε για δυο κατηγορίες δαπανών. Μισθούς στο δημόσιο και συντάξεις. Αυτό κατά τη γνώμη μου είναι μια πρόκληση και θα ήθελα την άποψή σας κ. Διοικητά.

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Βεβαίως. Εν μέρει η απάντηση που έδωσα στον κ. Χατζηεμμανουήλ είναι ίδια με αυτή που είπατε. Κατ' αρχήν η επαναφορά σε λογικότερους αριθμούς από αυτούς που θέσατε θέλει χρόνο. Δεν μπορεί να γίνει από τη μία μέρα στην άλλη. Να ξεκινήσουμε όμως από το πρόβλημα που είναι και ευκαιρία.

Ενεργός πληθυσμός. Γιατί είναι χαμηλό το ποσοστό; Διότι είναι εξαιρετικά χαμηλό το ποσοστό των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία. Άρα λοιπόν πώς μπορούμε να αυξήσουμε τον ενεργό πληθυσμό; Με την αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία. Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό.

Δεύτερο. Δεν είναι σωστό να βάζετε μαζί συντάξεις και μισθούς. Είναι δυο διαφορετικά πράγματα. Οι μισθοί είναι μέρος της δημόσιας

κατανάλωσης, οι συντάξεις είναι μεταβιβάσιμες. Δεν πρέπει να τα βάζουμε μαζί. Οι συντάξεις είναι για να επιβιώσουμε όσοι γίνουμε συνταξιούχοι, οι συνταξιούχοι που υπάρχουν τώρα.

Η καταβολή μισθών είναι σε αντικαταβολή εργασίας που παρέχεται. Όντως οι συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα είναι υψηλότερες από το μέσο όρο της ευρωζώνης. Ήταν πολύ υψηλότερες πριν. Με τα τρία προγράμματα μειώθηκαν κατά περίπου 3%. Παραμένουν όμως 2% με 2,5%. Νομίζω το 16,5% στην Ελλάδα είναι 13,5% του ΑΕΠ στο μέσο όρο της ευρωζώνης.

Αυτό βέβαια εξηγείται κυρίως από τον πιο γηρασμένο πληθυσμό που έχουμε, από τις εξαιρέσεις που έχουμε ακόμα από τους γενικούς κανόνες που υπάρχουν ακόμα, νομίζω, από τους γενικούς κανόνες συνταξιοδότησης.

Η μέση σύνταξη έχει πέσει πολύ τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το μισθό λόγω των τριών προγραμμάτων. Προβλέπεται περαιτέρω μείωση του ποσοστού των συντάξεων στο ΑΕΠ, όχι με μείωση συντάξεων, αλλά με την αύξηση του ΑΕΠ. Άρα λοιπόν αυτό που είπα πριν ισχύει. Δηλαδή θα πρέπει αυτή η μετατόπιση πόρων σε πιο παραγωγικές δραστηριότητες, να γίνει σταδιακά. Πώς; Όταν η μεταβολή των αμοιβών και των συντάξεων να υπολείπονται της μεταβολής της παραγωγικότητας. Επειδή χρειαζόμαστε και επενδύσεις παραπάνω, διότι κάποτε τα Ειδικά Ταμεία θα τελειώσουν. Εάν θέλουμε εμείς όμως να συνεχίσουμε την αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων, θα πρέπει να συνεχίσουμε να έχουμε ένα κανόνα που η μεταβολή των πραγματικών μισθών να μην τρώνε όλη την παραγωγικότητα και πολλώ δε μάλλον να μην είναι πάνω από την παραγωγικότητα. Εάν θέλουμε να παραμείνει ένα πλεόνασμα για επενδύσεις και για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Πάρα πολύ βασικό.

Το ίδιο ισχύει και για τις συντάξεις. Θα πρέπει η μέση σύνταξη, ο συνταξιούχος δεν εργάζεται, άρα κατά την άποψή μου, για να πετύχουμε την εξισορρόπηση μισθού και σύνταξης, γιατί υπάρχει και ένα θέμα κινήτρων εδώ, εάν η σύνταξη παίρνει αύξηση όσο παίρνει και ο μισθός, όλοι θα θέλουνε να φύγουνε με πρόωρες συντάξεις κλπ. Άρα θα πρέπει να αποκαταστήσουμε και λίγο το μηχανισμό κινήτρων.

Βεβαίως θα υπάρχει προστασία του συνταξιούχου από τον πληθωρισμό, ενδεχομένως και ένα κομμάτι από την παραγωγικότητα, αλλά δεν μπορεί όμως η σύνταξη να αυξάνει όσο αυξάνει ο μισθός. Αυτό είναι συνταγή μη βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος.

Επίσης κεφαλαιοποιητικό επικουρικό σύστημα. Αυτό που κάνει η κυβέρνηση σήμερα. Αυτό μειώνει το ρίσκο του διανεμητικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης εν μέρει, διότι δεν κάνει όλη το συνταξιοδοτικό με βάση το κεφαλαιοποιητικό σύστημα, το κάνει για ένα κομμάτι, για την επικουρική ασφάλιση μόνο.

Αυτός είναι ένας τρόπος επίσης μείωσης του ρίσκου μη βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος. Και είναι σωστό αυτό, γιατί τώρα προβλέπονται υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης και απόδοσης των επενδύσεων. Επομένως θα κερδίσει και το ασφαλιστικό σύστημα το κεφαλαιοποιητικό από τη μεταβολή αυτή.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Κύριε Ψαλιδόπουλε.

Μ. ΨΑΛΙΔΟΠΟΥΛΟΣ: Εγώ θα ήθελα να επανέλθω σε κάτι που μας είπε ο Διοικητής εισαγωγικά στην τοποθέτησή του. Ξέρουμε όλοι για το νομοθετικό έργο, τα νομοσχέδια του Προέδρου Μπάλιντεν που περάσανε από τα νομοθετικά σώματα των Ηνωμένων Πολιτειών και μας θυμίσατε και αυτό που είπε η κυρία Λαγκάρντ ότι δηλαδή η ευρωπαϊκή οικονομία έχει ανάγκη και την πατερίτσα της δημοσιονομικής πολιτικής και εκείνη της νομισματικής πολιτικής όσο καιρό θα βρίσκεται σε ανάρρωση.

Και το ερώτημα που μπαίνει είναι αλλάζει κάτι στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση; Είμαστε σε μια φάση επιστροφής; Σε ένα μείγμα πολιτικής αντικυκλικού χαρακτήρα, όπως μας αφήσατε να καταλάβουμε; Ή μήπως μετά την πανδημία θα παλινδρομήσουμε πάλι σε πολιτικές διαφορετικού χαρακτήρα από τις σημερινές. Και εν πάση περιπτώσει ποια είναι κατά τη γνώμη σας η θέση της Ελλάδας απέναντι σε αυτά τα δυο ενδεχόμενα; Παρότι μας είπατε αρκετά πράγματα, αν δεν σας κουράζω ένα πιο σύντομο statement. Ευχαριστώ.

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Ναι. Η αίσθησή μου είναι ότι πάμε σε ένα νέο μείγμα πολιτικής πιο φιλικό στην αντικυκλικότητα. Δεν νομίζω να αλλάξει εύκολα. Νομίζω ότι ο συσχετισμός ο πολιτικός ευνοεί αυτή τη σχολή, κυρίως με τον Μπάλιντεν, αλλά και

στην Ευρώπη βλέπω οι πλάκες μετακινούνται προς την κατεύθυνση αυτή. Θα μου επιτρέψετε να μη πω περισσότερες λεπτομέρειες εδώ.

Όσον αφορά το τι πρέπει να κάνουμε; Εμείς να τρέξουμε όσο μπορούμε να βοηθήσουμε αυτή την κατεύθυνση. Το να μην γυρίσουμε ποτέ, ποτέ στις προκυκλικές πολιτικές του παρελθόντος. Ήταν ένας από τους λόγους που η ευρωζώνη σε όρους οικονομικής ανάπτυξης έχει μείνει πίσω σε σχέση με την Αμερική.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Θα σας κρατήσουμε 3,4 λεπτά από το προσδοκώμενο κύρια Διοικητικά. Η τελευταία ερώτηση ανήκει στην κυρία Λουρή.

Ε. ΛΟΥΡΗ: Μία σύντομη ερώτηση για το μέλλον. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μόλις δημοσίευσε τα αποτελέσματα της διαβούλευσης για το ψηφιακό ευρώ. Πιστεύετε ότι υπάρχει η υποστήριξη για την εισαγωγή του; Και εάν εισαχθεί, τι θα σημαίνει αυτό για τις τράπεζες, οι οποίες ούτως ή άλλως υφίσταται μεγάλο ανταγωνισμό από τις big text και από τις μη τράπεζες στο χρηματοπιστωτικό τομέα;

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Εδώ υπάρχουν αρκετά μεγάλες παρεξηγήσεις. Κατ' αρχήν πολλοί συμπολίτες μας νομίζουν ότι η Κεντρική Τράπεζα θα βγάλει ένα κρυπτονόμισμα. Λάθος. Το κρυπτονόμισμα δεν είναι νόμισμα. Αυτά που διαβάζετε περί κρυπτονομισμάτων, που έχει ανέβει η τιμή τους, αυτά είναι commodities. Αυτά είναι αγαθά επενδυτικά. Θα μου επιτρέψετε να πω την έκφραση, κερδοσκοπικά, όπως έχουν δημιουργηθεί.

Δεν έχει καμία σχέση με το ψηφιακό νόμισμα που σκοπεύουν να βγάλουν, εάν τελικά βγάλουν, οι κεντρικές τράπεζες, το οποίο είναι απλά μια διευκόλυνση της ταμειακής διαχείρισης του κόσμου. Δηλαδή εκεί που ο κόσμος σήμερα πληρώνει με μετρητά, θα μπορεί να πληρώνει με ένα ψηφιακό νόμισμα το οποίο το βγάζει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, είτε το ευρωσύστημα.

Τι σημαίνει αυτό; Για να το ξεκαθαρίσω λίγο. Σήμερα στον ισολογισμό των κεντρικών τραπεζών ο ιδιωτικός τομέας έχει πρόσβαση μόνο μέσω των μετρητών. Δεν μπορεί να έχουνε δηλαδή λογαριασμούς σε κεντρικές τράπεζες οι ιδιώτες. Λογαριασμού σε κεντρικές τράπεζες έχουν μόνο – για τη δύση εννοώ που γνωρίζω – οι τράπεζες και τα δημόσια. Τα treasury των δημοσίων. δηλαδή και το Γενικό Λογιστήριο στην Ελλάδα. Όχι όμως ιδιώτες.

Το ψηφιακό νόμισμα είναι μια επανάσταση, διότι δίνει τη δυνατότητα στον ιδιώτη, στο νοικοκυριό, στην επιχείρηση, να έχει και αυτός πρόσβαση στον ισολογισμό της Κεντρικής Τράπεζας. Αυτό μεν μπορεί να διευκολύνει, έχει όμως και ένα κίνδυνο. Αυτό που είπατε πριν κυρία Λουρή. Θα ανταγωνιστεί τις εμπορικές τράπεζες.

Τεχνικά αυτό μπορούμε να το κάνουμε και αύριο. Δεν είναι αυτό το οποίο διαβουλευόμαστε τώρα, γιατί υπάρχει μια Επιτροπή στην Ευρωπαϊκή κεντρική Τράπεζα που κάνει διαβούλευση γι' αυτό. Διαβουλευόμαστε να δούμε εάν ακριβώς η δημιουργία ενός τέτοιου ψηφιακού νομίσματος θα ανταγωνιστεί τις εμπορικές τράπεζες και θα τους δημιουργήσει πρόβλημα σε περιόδους κρίσης.

Δηλαδή να πω ένα παράδειγμα. Εάν υπήρχε αυτό κατά την διάρκεια της ελληνικής κρίσης και έτρεχε ο κόσμος να πάρει τις καταθέσεις του από τις εμπορικές τράπεζες και να τα βάλει στην Τράπεζα της Ελλάδος, αυτό δεν θα εμπόδιζε μετά, δεν θα υπήρχε ένα πρόβλημα μετά στις εμπορικές τράπεζες; Άρα λοιπόν αυτό είναι το μεγάλο ζητούμενο σήμερα. Προσπαθούμε να βρούμε τρόπους να το αντιμετωπίσουμε.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Να ευχαριστήσω θερμότατα το Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για μια απίστευτα περιεκτική, αλλά και σαφέστατη, έξω από τα δόντια θα την έλεγα, παρουσίαση των ιδεών του για το μέλλον.

Αγαπητή Ελένη είπες στο τέλος ότι θα κάνεις μια ερώτηση για το μέλλον, αλλά νομίζω ότι και οι 9 ερωτήσεις που κάνατε για το μέλλον ήταν και τα όσα είπε ο Διοικητής στο μέλλον

Να ευχαριστήσω εκ βάθους καρδίας που δεχθήκατε να συμμετάσχετε σε αυτή τη συζήτηση. Νομίζω ότι απόψε μπήκε ένα πολύ ωραίο πλαίσιο συζήτησης για το ποιο πρέπει να είναι το μέλλον της οικονομίας μας να μη μιλάμε μόνο για το παρελθόν. Να κοιτάξουμε μπροστά.

Σας ευχαριστώ θερμότατα και προσωπικώς και εκ μέρους του Συμβουλίου.

Γ. ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ: Θα ήθελα μόνο μια παρέμβαση μικρή κ. Χατζηεμμανουήλ. Πολλοί θεωρούν ότι αυτό που λέω έχουν μια νότα αισιοδοξίας. Ενδεχομένως. Ενδεχομένως. Νομίζω όμως, τουλάχιστον όλες οι μελέτες δείχνουν ότι εάν δεν είσαι αισιόδοξος δεν μπορείς να πετύχεις πράγματα. Και μην ξεχνάτε μια ρήση που είχε πει ο Μπέρναντ Σω και θέλω να την πω εδώ. Ότι στις διαπιστώσεις τους

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

για τον κόσμο οι απαισιόδοξοι συνήθως είναι πιο σωστοί από τους αισιόδοξους. Αλλά αν ο κόσμος είναι εδώ που είναι σήμερα, το οφείλει στους αισιόδοξους. Μην το ξεχνάμε αυτό.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Να είστε καλά. Σας ευχαριστούμε θερμότατα. Ευχαριστούμε πάρα πολύ και όσους μας παρακολούθησαν, ή θα μας παρακολουθήσουν από το βιντεοσκοπημένο διάλογο.

Να είστε καλά. Η επόμενη συζήτηση θα γίνει σε κανά μήνα και νομίζω ότι θα είναι ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου ο προσκεκλημένος μας ο επόμενος. Καληνύχτα σας.

ΛΗΞΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ